

АРХЕОЛОГІЯ

УДК 902/904(477.87):726.5:2-523.42

DOI: 10.24144/2523-4498.2(39).2018.165623

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРЯНСЬКОЇ РОТОНДИ

Мойжес В. В. (Ужгород)

Для вирішення кардинальних питань середньовічної історії Карпатського регіону важливим є дослідження пам'ятки у східній околиці міста Ужгород у мікрорайоні Горяни. У науковій літературі ця місцевість фігурує як ймовірне місце локалізації слов'янського городища – Унг. Зокрема, ця гіпотеза опирається на існування тут однієї з найдавніших кам'яних сакральних споруд Закарпаття – ротонди. Але до сьогодні вчені не одностайні у датуванні її зведення. Окремі дослідники відносять час будівництва до X ст., але більшість все ж таки визначають її появу в межах XII-XIII ст. На жаль, у розпорядженні науковців немає безпосередніх писемних джерел стосовно часу спорудження храму. У такому разі, археологічні матеріали можуть стати основою для встановлення часу будівництва ротонди та визначення характеру діяльності людей навколо неї у наступні періоди. Відсутність у публікаціях конкретних матеріалів попередніх археологічних досліджень, а відповідно, необхідність їх отримання задля уточнення хронології та стратиграфії пам'ятки, спонукало археологічну експедицію Ужгородського національного університету розпочати подальші розкопки навколо Горянської ротонди. З цієї метою, упродовж семи років (2007-2009, 2012-2014 та 2016 рр.), у різних частинах урочища були закладені ділянки загальною площею біля 700 м² (рис. 3). Суттєва її частина досліджувалась у 2016 році і безпосередньо біля стін церкви (рис. 4). У результаті проведених робіт вдалось зібрати вагому колекцію знахідок середньовічного та ранньомодерного часу. Аналіз цих матеріалів вказує, що будівництво ротонди може датуватись не раніше самого кінця XIII ст. або навіть першими роками XIV ст. Відомо, в цей час Ужаничина була у володінні роду Аби (1279-1317 рр.). З початком функціонування храму у його стін закладається кладовище, поховання на якому проводились щонайменше до кінця XVII ст. У подальшому значення церкви зростає. Як результат, близько середини XV ст. до ротонди було добудовано прямокутний готичний неф. Так ротонда стала вівтарною частиною храму. У цей же час, після добудови нефу, навколо церкви зводяться кам'яні стіни та невелика прямокутна споруда (дзвіниця?), фундамент якої було виявлено зі східного боку церкви (рис. 4). Наприкінці XVII ст. зазначені стіни були розібрані. Сміливо можемо припустити, що ці архітектурні зміни пов'язані із діяльністю шляхетського роду Другетів, адже вони володіли Ужаничиною і поряд з ротондою стояв їхній укріплений палац (на відстані 80 м на північний-схід від церкви). Також, наприкінці XVII – на початку XVIII ст., до церкви була прибудована сакристія. Вона є найпізнішим приміщенням цієї пам'ятки. У 1912 році, під час реставраційних робіт, її східна стіна була знесена і зведена нова, ближче до нефу (рис. 4). Саме в результаті цих робіт церква набула сучасного вигляду.

Ключові слова: Горянська ротонда, археологічні дослідження, неф, сакристія, фундаменти, археологічні знахідки.

Постановка проблеми та аналіз досліджень.

Для вирішення кардинальних питань середньовічної історії Карпатського регіону важливим є дослідження пам'ятки у східній околиці міста Ужгород у мікрорайоні Горяни (48°36'22.6"N 22°20'13.5"E). Зокрема, у науковій літературі ця місцевість фігурує як одне з ймовірних місць локалізації слов'янського городища – Унг, яке було захоплене угорськими племенами на рубежі IX-X ст., що знайшло відображення в давньоугорській хроніці *Gesta Hungarorum*, автором якої є нотаріальний угорського короля Бейли III (1172-1196) [2, с. 91].

Ця гіпотеза опирається на існування тут однієї із найдавніших середньовічних кам'яних сакральних споруд Закарпаття – ротонди [51, с. 182]. Сьогодні вона є діючим греко-католицьким храмом та відома як церква Покрова Пресвятої Богородиці (преосвященна у 2011 році) (рис. 1). Складається вона з трьох приміщень: самої ротонди (вівтарна частина), готичного нефу та сакристії, яка є найбільш

пізньою прибудовою. Загальна їх площа становить – 147,6 м² (рис. 2).

Перш за все Горянська ротонда славиться своїми фресками, які були виявлені під час ремонтних робіт у 1879 році. У науковій літературі з історії мистецтв укорінилась думка, яка пов'язує їх появу з Міклошом I Другетом, який повернувся з Італії у 1354 році і замовив розпис стін [22, с. 64]. Однак фахівці відзначають наявність тут фрагментів фресок, що були зроблені дещо раніше, які можуть датуватися часом спорудження ротонди або були виготовлені трохи пізніше її зведення [22, с. 61].

Привертає увагу і унікальність архітектури ротонди. Вона зведена з цегли, а її внутрішню композицію складає кільце з шести (зберіглось п'ять) півкруглих ніш, що є архітектурною рідкістю (рис. 2). Таких храмів у регіоні є одиниці, тому при дослідженні Горянської ротонди вона зазвичай вивчається паралельно з двома іншими шестиконховими ротондами – в Карчі та Кішзомборі [10; 20; 35; 33].

До сьогодні вчені не одностайні у датуванні зведення цієї пам'ятки. Окремі дослідники відносять час будівництва до X ст. [38, с. 6; 39, с. 304], але більшість все ж таки визначають її появу в межах XII-XIII ст. [10; 20; 33; 35; 36; 50]. Напевно найпізніше датування пам'ятки було запропоновано в праці Ф. Заплетала, яка вийшла у 1923 році. У ній автор переконував, що ротонду спорудив князь Ф. Корятівич у 1393-1414 рр. [35, с. 9].

На жаль, у розпорядженні науковців немає безпосередніх писемних джерел стосовно будівництва храму. Найбільш рання згадка про церкву міститься у документах папської десятини за 1334 та 1335 рік, а що до самих Горян, то вони вперше згадуються під 1310 роком [33, с. 53]. У цьому випадку, можливо припустити, що тільки археологічні матеріали виступають основою для вирішення питання часу зведення ротонди.

Перші археологічні роботи біля Горянської ротонди відбулись у 1926 році, які провів М. Антал. Зокрема ним було вивчено залишки мурів палацу, які знаходяться на відстані 80 метрів на північний-схід від ротонди [5, с. 39].

Значні археологічні дослідження в околицях Горянської ротонди проводились Закарпатською археологічною експедицією Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у 1988-1991 роках. Зокрема, досліджувались і руїни вищезгаданого палацу.

За результатами цих розкопок з'явилося повідомлення, що в цій місцині було розташоване городище, закладене в епоху гальштату (VIII-VII ст. до н.е.), а відновлення життєдіяльності відноситься до першої половини I тис н.е. і середньовіччя (VI-VII та IX-XIII століть) [48; 49]. Ці матеріали підтвердили раніше висунуті припущення про раннє заселення Горян слов'янським населенням.

Але відсутність у публікаціях конкретних матеріалів, а відповідно, необхідність їх отримання задля уточнення хронології та стратиграфії пам'ятки, спонукало археологічну експедицію Ужгородського національного університету розпочати подальші розкопки навколо Горянської ротонди. З цією метою, упродовж семи років (2007-2009, 2012-2014 та 2016 рр.), у різних частинах урочища були закладені ділянки загальною площею біля 700 м² [37; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 51; 52] (рис. 3). Суттєва її частина досліджувалась у 2016 році і безпосередньо біля стін церкви (рис. 4) [45, с. 34-35].

Отримані матеріали, що були зібрані в результаті цих робіт, дали змогу чіткіше виділити етапи заселення цієї місцевості. Перш за все, було підтверджено існування тут багаточислової пам'ятки декількох культурно-хронологічних горизонтів – неоліту, гальштату, пізньоримської доби, середньовіччя та ранньомодерного часу. Разом з цим, було встановлено відсутність шарів IX-X ст. н.е., що вказує на неможливість пов'язати територію навколо ротонди із згаданим Анонімом замком Унг.

На досліджуваних ділянках потужність культурного пласту досягала від 0,6 м до 1,8 м. від сучасної поверхні. Однак, слід зазначити, що на розкопках, які були закладені поряд з церквою, він

представлений однорідним, суцільно перекопаним шаром, адже ця територія являла собою кладовище, поховання якого, ймовірно, на початку XX ст. були вибрані. Деякі такі пусті могили були зафіксовані на досліджених площах у 2016 році (рис. 5). Непорушеними залишились тільки ті поховання, а відповідно і культурний шар, які були оточені залишками стін. Зокрема, фундаментом сакристії (рис. 6) та прямокутної будівлі, яка була виявлена зі східного боку від ротонди (дзвіниця ?) (рис. 7). Контури поховань фіксувались і на відстані 22 метрів від південного кута нефу (рис. 8).

Так чи інакше, середньовічний та ранньомодерний матеріал, що був зібраний за роки дослідження території біля стін Горянської ротонди археологічною експедицією Ужгородського національного університету, складається з вагомої колекції знахідок. Вони важливі для хронологічного визначення часу будівництва ротонди та встановлення характеру діяльності людей навколо неї у наступні періоди, а отже є необхідність провести їхній аналіз.

Виклад основного матеріалу. Найбільш масову групу знахідок складають уламки керамічного посуду, який відповідно до хронологічних горизонтів виділений у дві групи:

Середньовічний посуд. Виготовлений він з добре обробленого глиняного тіста з домішкою піску. Випал достатній, колір коричневий або темно-коричневий. Часто колір нерівномірний. Вінчики профільовані, діаметром від 15,5 до 25,5 см. Плечика виражені, припідняті та орнаментовані горизонтально розміщеними прямими та хвилястими лініями. Окремі фрагменти під вінчиком оздоблені нігтьовими вдавленнями (рис. 9, 1-9). Один з таких горщиків реконструйований. Його розміри: діаметр вінчика – 21,4 см; діаметр дна – 11,2 см; висота – 27,4 см (рис. 9, 1).

Серед уламків пізньосередньовічної кераміки одиничним екземпляром представлений фрагмент від імпортного кубка. Його глиняне тісто, що містить вагому частку заліза, добре оброблене і випалене до дзвінкого стану. Поверхня коричнево-бордова та рівномірно покрита «бородавками». Вінчик, що плавно відігнутий і оздоблений горизонтальними валиками, діаметром – 6,4 см. Плечика чітко виділені рубцем, тулуб кубку витягнутий і ледь овальний (рис. 9, 10).

Подібні посудини виготовлялись у Моравії, ймовірно в Лоштицах (округ Оломоуц) або в ближній околиці [11]. Дана територія виступає як гончарний промисловий центр, що розпочав функціонувати у XIV ст. [12]. На сьогоднішній день урочище Ротонда являється другим пунктом Закарпаття (після Королівського замку), де виявлена подібна кераміка [29, с. 210-211; 30, с. 279], а вона, за висновками словацьких вчених, переважно зустрічається на пам'ятках, що належали феодалам вищого рангу [32].

Ранньомодерний посуд. Його кількісно більше та представлений ширшим асортиментом. Виготовлений він з ретельно обробленого глиняного тіста з домішкою дрібнозернистого піску. Випал

якісний. Колір черепків сірий, бежевий, жовтуватий або світло-коричневий. Інколи їх забарвлення нерівномірне. Домінуючою формою є горщики з сильно профільованим вінчиком, діаметром від 9,8 до 20,8 см. Плечика їх чітко виділені та високо припідняті, від яких тулуб конічно звужується до дна. Більшість з них орнаментовані рядами горизонтальних врізних ліній (рис. 10, 1-6).

Невелику колекцію керамічного посуду ранньомодерного часу складає тонкостінна кераміка білого, або ледь бежевого кольору. Її глиняне тісто ретельно оброблене і часто без явних домішок. Випал відмінний, інколи до дзвінкого стану. Представлена вона конічними горщиками та кубками, поверхня яких, зазвичай, покрита рядами дрібних горизонтальних валиків та боріздок. Діаметр їх вінчиків від 6,8 до 16 см (рис. 10, 7-14).

Окремо, серед асортименту ранньомодерного посуду, виділяються горщики, які з внутрішньої сторони покриті зеленуватою поливою. Зокрема, два розвали таких горщиків були виявлені на поверхні залишків стін, які були досліджені біля ротонди та вказують на час їх руйнації. Їх параметри: діаметр вінчика – 13,7-17,8 см; діаметр дна – 9,5-12,2 см; висота – 20,1-25,1 (рис. 10, 15-16).

За чисельними аналогіями з пам'яток регіону вище розглянутий посуд можна віднести до XVI-XVII ст. [34].

Окрім посуду, керамічний матеріал представлений також фрагментами кахлів та люльками для паління тютюну.

Кохлі. Відносно обмежена група знахідок і представлена виключно в уламках. Виготовлені вони з добре обробленого глиняного тіста з домішкою піску, випал якісний, колір світло-коричневий. Серед наявних фрагментів можна виділити наступні типи кахлів.

1. Частина кахлі від верхнього оздоблення печі. Верхівка кахлі має виступи у вигляді літер. Зовнішня її площа покрита глазур'ю декількох кольорів: коричневого, жовтого, зеленого та білого. Максимальна висота фрагменту кахлі – 8,8 см (рис. 11, 1-1а). Датується XVII ст.

2. Уламок коробчастої кахлі, де зображені нога лицаря та рука, що тримає щит. Поверхня без глазури (рис. 11, 2-2а). Знайдений даний фрагмент серед чисельних уламків посуду XVI-XVII ст.

3. Фрагменти коробчастих кахлів з рослинним орнаментом, поверхня їх без глазури. Вони є найбільш чисельними, що дало змогу провести їхню реконструкцію. Форма їх квадратна, розміром 23x23 см і висотою рампи 8 см (рис. 11, 3-3а). Кахлі з подібним візерунком та параметрами відомі по матеріалам дослідження Середнянського [29, X. táb.; 53, рис. 27] та Чинадівського замків (неопубліковані матеріали). Датуються XVII ст.

Керамічні люльки. Представлені чотирма екземплярами різного ступеня збереженості. Вироблені якісно, глиняне тісто без явних домішок. Випал відмінний, колір бежевий (рис. 12, 1-1а) або червоний (рис. 12, 2-2а, 3-3а, 4-4а). Поверхня прикрашена орнаментом у вигляді комбінацій з рядів насічок, ліній та крапок. Базуючись на матеріалах

досліджень пам'яток регіону, подібні керамічні люльки можуть датуватися XVII-XVIII ст. [6; 7; 8].

Наконечник арбалетної стріли. Виявлений тільки один. Він втульчастий, лезо в перерізі ромбічне. Загальна довжина – 7,9 см; максимальна ширина грані – 2,3 см; діаметр втулки – 1,2 см; вага – 23 г. (рис. 12, 5-5а).

Острога. Виявлено два екземпляри. За своїми параметрами вони є характерними для XIV-XV ст. [16; 17; 13].

Перша острога має загальну довжину 14,2 см. Дуги її вигнуті, круглі в перерізі. Коліщатко відсутнє. Тримач коліщатка короткий – 4,5 см. Петлі, до яких за допомогою гачків кріпились ремінці, мають по два круглих отвори (рис. 12, 6-6а).

Друга острога збереглась тільки з однією дугою, яка вигнута, а у перерізі трикутна. Петля її відламана. Коліщатко теж відсутнє. Тримач коліщатка короткий – 4,6 см. Загальна збережена довжина – 12,7 см (рис. 12, 7-7а).

Деталі поясної гарнітури. Складають досить значну групу знахідок. Виходячи з їх кількості та різноманітності вони є складовими декількох поясних гарнітур.

Наконечник ремня. Являє собою орнаментовану з однієї сторони бронзову пластину, що зігнута навпіл. Ширина його 3,3 см. У центральній частині округлий отвір, оснащений двома заклепками, за допомогою яких наконечник фіксувався на ремені (рис. 13, 1).

Пряжки. Наявні чотири бронзові пряжки прямокутних форм, розмірами 1,6-1,9 см на 2,5-4,1 см (рис. 13, 2-5).

Пресовані бронзові нашивки на ремінь. Представлені декількома різновидами:

1. Квадратної форми, з випуклим орнаментом на зразок квітки, розміром 1,8x1,8 см. У центрі знаходиться отвір для кріплення (рис. 13, 6-7). Подібні, до цих ремінних накладок, відомі за матеріалами дослідження церкви в Нодьголасі, де вони датовані XIV-XV ст. [15, 321, XII. táb. 6-8].

2. Кругла нашивка у вигляді квіточки. По центру отвір в якому міститься цвяшок для кріплення. Діаметр її становить 1,6 см (рис. 13, 8).

3. Два фрагменти від чотирьохпелюсткових накладок. Пелюстки трохи увігнуті, а в центрі, який випуклий, отвір із цвяшком (рис. 13, 9-10).

4. Трьохпелюсткові накладки, що мають по центру отвір з цвяшком для кріплення (рис. 13, 11-12).

5. Фрагмент від нашивки круглої форми. Виходячи з аналогій, вона по периметру мала шість невеликих виступів, а по центру круглий отвір. Діаметр таких нашивок становить біля 2,5 см (рис. 13, 13). Подібна ремінна накладка відома за матеріалами археологічних досліджень руїн середньовічної церкви в с. Мужієво (неопубліковані матеріали), зведення якої датується першою половиною XV ст., а функціонувала до 1657 року [25, с. 107-109; 46, с. 36-37]. Майже ідентичні поясні накладки виявлені в похованні юної дівчини в Маротпуста, яке датується XV-XVI ст. [21, с. 237-256].

6. Округлі нашивки із зображенням голови лева. Край по периметру оздоблений бортиком з дрібних випуклих кружечків. Оснащені вони трьома невеликими отворами для кріплення. Діаметр їх становить 21 мм (рис. 13, 14-19).

Персні. Знайдено два екземпляри.

Перший срібний. Діаметр його обідка – 2,2 см, а пластини, на якій присутній рослинний мотив – «лілія» – 13 мм (рис. 14, 1-1а). Персні зі схожим зображенням «лілії» відомі з XIII ст., однак, більш чітка форма рослинного зображення, подібного до нашого, сформувалось у другій половині XIII ст. і у подальшому є поширеним візерунком на персях [24, с. 222].

Другий перстень – бронзовий. Діаметр його обідка становить 2,2 см. Пластина, яка увінчує перстень, хрестоподібна і орнаментована, шириною 1,3 см. Обідок із зовнішньої сторони теж орнаментований (рис. 14, 2-2а). На нашу думку, такі перстні пізнішого часу і можуть відноситись до XVI-XVII ст.

Шпилька. Голка відсутня, наявна тільки верхня частина – голівка. Вона являє собою позолочений пустотілий шар, який розділений по горизонталі рифленим обідком на дві рівні частини. Діаметр його становить – 18,5 мм. Верхня частина, що увінчана оправою з невеличким червоним камінцем, багато орнаментована напаюванням дрібних кульок і ледь помітним тисненням у вигляді кружечків. Нижня частина без орнаменту (рис. 14, 3-3а).

Використовувались такі шпильки для фіксації зачіски та головного убору. Користувались ними жінки з міщанського та шляхетського прошарку [23, с. 226]. У науковій літературі подібні шпильки хронологічно визначаються переважно XVI-XVII ст.

Пряма аналогія присутня в матеріалах дослідження костюлу Св. Стефана в Нітрі-Паровце [3, с. 172-173; obr. 9]. Загалом подібні шпильки відомі з багатьох пунктів регіону, зокрема в Словаччині: Дrajовцях, Гуменном, Красней над Горнадом, Сводіне, Вайковцях [3, с. 172-173], Угорщині: Яноші [9, 19], Толна [23, с. 226; abr. 6, 6] та Румунії: Бобальд [28, с. 172-174; pl. XLIV, 1-4; pl. XLV, 1-3]. Декілька подібних шпильок було виявлено і при дослідженні церков у Закарпатській області, а саме в Паладь-Комарівцях [26; 47] та Мужієві (неопубліковані матеріали), де вони хронологічно визначаються в межах другої половини XVI ст. – першої половини XVII ст.

Монети. Монетна колекція складається з 34 екземплярів. Виявлені монети відносяться до широкого хронологічного діапазону, що охоплює 30-ті рр. XIV ст. – 70-ті рр. XVII ст. та представлені такими номіналами:

1. Парвус. Угорське королівство. Карл Роберт. 1330?. Ag.; діаметр – 13 мм; вага – 0,33 г. [31, 41; 14, 472] (рис. 15, 1).

2. Денар. Угорське королівство. Карл Роберт. 1336. Ag.; діаметр – 12 мм; вага – 0,36 г. [31, 30; 14, 491] (рис. 15, 2).

3. Денар. Угорське королівство. Карл Роберт. 1336. Ag.; діаметр – 13 мм; вага – 0,31 г. [31, 30; 14, 491] (рис. 15, 3).

4. Денар. Угорське королівство. Людовик I. 1358-1371. Ag.; діаметр – 15 мм; вага – 0,31 г. [31, 94E; 14, 542] (рис. 15, 4).

5. Парвус. Угорське королівство. Сигізмунд Люксембурзький. 1387-1427. Ag.; діаметр – 12 мм; 0,34 г. [31, 125; 14, 580] (рис. 15, 5).

6. Парвус. Угорське королівство. Сигізмунд Люксембурзький. 1387-1427. Ag.; діаметр – 11 мм; 0,39 г. [31, 125; 14, 580] (рис. 15, 6).

7. Парвус. Угорське королівство. Сигізмунд Люксембурзький. 1387-1427. Ag.; діаметр – 11 мм; 0,14 г. [31, 125; 14, 580] (рис. 15, 7).

8. Квартінг. Угорське королівство. Сигізмунд Люксембурзький. 1430-1437. Cu.; діаметр – 13x14 мм; вага – 0,42 г. [31, 129; 14, 586] (рис. 15, 8).

9. Квартінг. Угорське королівство. Сигізмунд Люксембурзький. 1430-1437. Cu.; діаметр – 13 мм; вага – 0,57 г. [31, 129; 14, 586] (рис. 15, 9).

10. Денар. Угорське королівство. Альберт. 1439-1440. Ag.; діаметр – 13x14 мм; 0,41 г. [31, 135B-C; 14, 592] (рис. 15, 10).

11. Денар. Угорське королівство. Альберт. 1439-1440. Ag.; діаметр – 14 мм; 0,49 г. [31, 135B-C; 14, 592] (рис. 15, 11).

12. Денар. Угорське королівство. Владислав I. 1440-1444. Cu.; діаметр – 14 мм; вага – 0,50 г. [31, 147-148; 14, 602] (рис. 15, 12).

13. Денар. Угорське королівство. Матяш Корвін. 1462. Cu.; діаметр – 12x14 мм; вага – 0,40 г. [31, 222; 14, 704] (рис. 15, 13).

14. Обол. Угорське королівство. Матяш Корвін. 1468-1470. Ag.; діаметр – 12 мм; вага – 0,21 г. [31, 243; 14, 727] (рис. 15, 14).

15. Денар. Валахія. Область Северин. Микола Редвіц. Великий магістр Тевтонського ордену. 1429-1435 рр. Ag.; діаметр – 12x13 мм; вага – 0,53 г. [4, 29] (рис. 15, 15).

Наступні три монети поганої збереженості, однак за окремими ознаками припускаємо, що вони є угорськими номіналами, ймовірно XV ст.

16. Денар? Владислав I? Cu.; діаметр – 14 мм; вага – 0,64 г. (рис. 15, 16).

17. Парвус? Сигізмунд Люксембурзький? Cu.; діаметр – 8x9 мм; вага – 0,15 г. (рис. 15, 17).

18. Квартінг? Сигізмунд Люксембурзький? Cu.; діаметр – 12 мм; вага – 0,25 г. (рис. 15, 18).

Наступні екземпляри представлені монетами Королівства Польського/Речі Посполитої, а також васально залежних від неї земель.

19. Денар. Королівство Польське. Ян Ольбрахт. 1492-1501. Cu.; діаметр – 12 мм; вага – 0,28 г. [18, 385; 19, 385] (рис. 16, 1).

20. Півгріш. Королівство Польське. Олександр Ягелончик. 1501-1506. Ag.; діаметр – 18 мм; вага – 0,68 г. [18, 389; 19, 389] (рис. 16, 2).

21. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1622. Ag.; діаметр – 19 мм; вага – 0,74 г. [18, 860; 19, 860] (рис. 16, 3).

22. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1623. Ag.; діаметр – 19 мм; вага – 0,88 г. [18, 862; 19, 862] (рис. 16, 4).

23. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1623. Ag; діаметр – 19 мм; вага – 0,86 г. [18, 862; 19, 862] (рис. 16, 5).

24. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1623. Ag; діаметр – 19 мм; вага – 0,96 г. [18, 862; 19, 862] (рис. 16, 6).

25. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1623. Ag; діаметр – 19 мм; вага – 0,92 г. [18, 862; 19, 862] (рис. 16, 7).

26. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1624. Ag; діаметр – 19 мм; вага – 0,74 г. [18, 864; 19, 864] (рис. 16, 8).

27. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1624. Ag; діаметр – 19 мм; вага – 0,76 г. [18, 864; 19, 864] (рис. 16, 9).

28. Півторак коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1624. Ag; діаметр – 20 мм; вага – 0,88 г. [18, 864; 19, 864] (рис. 17, 1).

29. Півторак прусський. Герцогство Пруссія. Георг Вільгельм Бранденбурзький. 1622. Ag; діаметр – 20 мм; вага – 0,82 г. [18, 3891; 19, 3891] (рис. 17, 2).

30. Півторак прусський. Герцогство Пруссія. Георг Вільгельм Бранденбурзький. 1624. Ag; діаметр – 19 мм; вага – 1,04 г. [18, 3898; 19, 3898] (рис. 17, 3).

31. Трояк коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1621. Ag; діаметр – 20 мм; вага – 1,74 г. [18, 1226; 19, 1226] (рис. 17, 4).

32. Трояк коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1622. Ag; діаметр – 20 мм; вага – 1,65 г. [18, 1227; 19, 1227] (рис. 17, 5).

33. Трояк коронний. Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза. 1622. Ag; діаметр – 20 мм; вага – 1,59 г. [18, 1227; 19, 1227] (рис. 17, 6).

34. Гріш. Сілезія. Герцогство Легница-Бжег. Луїза фон Ангальт-Дессау. 1673. Ag; діаметр – 16 мм; вага – 0,66 г. [18, 5502; 19, 5502] (рис. 17, 7).

Висновки. Отже, проведений аналіз середньовічного та ранньомодерного матеріалу, отриманого під час археологічних досліджень безпосередньо біля Горянської ротонди, вказує, що її будівництво може датуватись не раніше самого кінця XIII ст. або навіть першими роками XIV ст. Відомо, у цей час Ужанщина була у володінні роду Аби (1279-1317 рр.).

З початком функціонування храму біля його стін закладається кладовище, поховання на якому проводились щонайменше до кінця XVII ст.

У подальшому значення церкви зростає. Як результат, близько середини XV ст. до ротонди було добудовано прямокутний готичний неф. Так ротонда стала вівтарною частиною храму. У цей же час, після добудови нефу, навколо церкви зведено кам'яні стіни та невелика прямокутна споруда (дзвіниця?), фундамент якої було виявлено зі східного боку церкви (рис. 4).

Сміливо можемо припустити, що ці архітектурні зміни пов'язані із діяльністю шляхетського роду Другетів, адже вони володіли Ужанщиною і поряд з ротондою стояв їхній укріплений палац (на відстані 80 м на північний-схід від церкви).

Наприкінці XVII ст. стіни, що оточували церкву, були розібрані. Слід зазначити і те, що за оцінкою майна, складеного у 1691 році у зв'язку зі смертю останнього Другета, вищезгаданий нами палац, що теж оточувався стінами, вже був зруйнований [1].

Згодом, наприкінці XVII – на початку XVIII ст., до церкви прибудована сакристія. Вона є найпізнішим приміщенням цієї пам'ятки. У 1912 році, під час реставраційних робіт, її східна стіна була знесена і зведена нова, ближче до нефу (рис. 4). Саме в результаті цих робіт церква набула сучасного вигляду.

Певні реставраційні роботи були проведені і у 2016-2017 роках. Зокрема, ділянка навколо самої ротонди була розчищена до рівня верхівки її фундаменту та зроблена дренажна система для відводу ґрунтових вод, які негативно впливали на стан стін храму [27]. Було замінено штукатурне покриття зовнішніх стін та частково відкрито портал ротонди та віконце над ним. З північного боку нефу залишили розчищений від штукатурки портал. Наявність його тут також є унікальним явищем для церковної архітектури. Існує думка, що він міг служити як особистий вхід до церкви для місцевих володарів або входом до каплички, що колись тут існувала.

Наостанок зазначимо, що з огляду на отримані дані, є доцільність подальших досліджень біля Горянської ротонди задля виявлення та уточнення розташування залишків стін навколо церкви, а також вивчення руїн палацу, що дасть можливість відтворити повну картину забудов цієї місцевості у середньовіччі.

Список використаних джерел

1. Aestimatio 1691. A Drugeth család férfi ágón való kihalása után a fiscusra szállt birtok / HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 115. – No. 022. https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc115_no022 (дата звернення 4.11.2018)
2. Anonymus. Gesta Hungarorum / Pais Dezső fordításában. Budapest: Magyar Helikon, 1977. 172 old.
3. Barteková A. Kostol sv. Štefana v Nitre-Párovciach // Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Musaica. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014. XXVIII. S. 163-189.
4. Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C.C. Monede și banknote românești. – București: Sport-Turism, 1977. 429 s.
5. Csikvári A. Ungvár és Ung vármegye. – Budapest: A vármegyei szociográfiák kiadó hivatala, 1941. Old. 39.
6. Čurný M., Šimčík P., Bielich M. Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku I // Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. Nitra, 2013. S. 85-102.
7. Čurný M., Šimčík P. Nálezy fajok zo 17. – 19. storočia na Kapušianskom, Šarišskom a Uhroveckom hrade z výskumov archeologickej spoločnosti Triglav // História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku II. Levice, 2016. S. 144-154.
8. Čurný M., Šimčík P. Fajky z Rožňavy // História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku II. Levice, 2016. S. 155-172.
9. Fábián L., Pintye G. Csenger. Történelmi és kulturális kalauz (A Cultural and Historical Guide). Satu Mare, 2008. 76 old.

10. Gervers-Molnár V. A középkori Magyarország rotundái. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. 96 old.
11. Goš V. Loštice – Město středověkých hrnčičů. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007. 126 s.
12. Goš V., Novák J. Počátky výroby loštické keramiky // Archeologické rozhledy. Praha, 1978. XXVIII, 5. S. 399-404.
13. Györfi F. Középkori tarajos sarkantyúk Erdélyben. (13. – 14. század) // Dolgozatok. 2006. I/XI. Old. 99-129.
14. Huszár L. Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München: Battenberg, 1979. 366 s.
15. Jakab A., Jankovics N. A nagyhalászi Pusztatemplom // Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza, 2008. L. Old. 307-356.
16. Koošová P. Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostroh z uzemia Slovenska (12.– 15. Storočie) // Archaeologia historica. Brno, 2004. 29. S. 523-547.
17. Koošová P. Ku klasifikácii neskorostredovekých a včasnovekých ostroh z územia Slovenska // Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Mosaica. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. XXV. S. 257-276.
18. Kopicki E. Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Teksty. Część 1. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 1995. 315 s.
19. Kopicki E. Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Tablice. Część 1. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 1995. 397 s.
20. Kozák K. Téglából épített körtemplomaink és centrális kápolnáink a XII-XIII. században // A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, 1976. 77/1. Old. 49-89.
21. Költő L., Dobó B. Egy 15–16. századi veretes öv restaurálása és rekonstrukciója // Somogyi Múzeumok Közleményei. Kaposvár, 2004. 16. Old. 237-256.
22. Lángi J. A gerényi (Горяни) görögkatolikus templom falképei // Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Nyíregyháza, 2013. Old. 61-74.
23. Lovag S.Z., Németh A. A tolnai XVI. századi kincslelet // Folia Archaeologica. Budapest, 1974. XXV. Old. 219-246.
24. Lovag Z. Árpád-kori pecsétyűrűk // Folia Archaeologica. Budapest, 1980. XXXI. Old. 221-238.
25. Mojzsesz V. A kismuzsalyi középkori romtemplom // Várak, kastélyok, templomok. Műhely. Pécs, 2016. Old. 107-109.
26. Mojzsesz V. A Palágykomoróci református templom // Várak, kastélyok, templomok. Műhely. Kökény, 2017. Old. 106-109.
27. Mojzsesz V. A Gerényi körtemplom // Várak, kastélyok, templomok. Műhely. Pécs, 2018. Old. 67-69.
28. Némethi I. Descoperiri arheologice din hotarul oraşului Care (jud. Satu Mare) // Satu Mare studii și comunicări. Satu Mare, 1981-1982. V-VI. S. 167-183.
29. Prohnenko I., Mojzsesz V., Zsilenko M. Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása // A nyíregyházi Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza, 2013. LV. Old. 203-250.
30. Prokhnenko I., Zhylenko M., Moizhes V. Korolevo castle of Nyaláb // Archaeologia historica. Brno, 2016. 41/1. P. 273-299.
31. Réthy L. Corpus Nummorum Hungariae II. Vegesházi királyok kora. Budapest, 1907. 45 p., 28 tbl.
32. Slivka M., Vallašek A. Hradky a hradky na východnom Slovensku. Košice: Východoslovenské vyd-vo, 1991. 271 s.
33. Szakács B. Z., Gerényi (Горяни), görögkatolikus templom // Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Nyíregyháza, 2013. Old. 52-60.
34. Uličný M. Prameny východoslovenskej keramiky v 13. - 17. storočí (na poklade analýzy keramického fondu z hradu Šariš). Dizertačná práca. Prešov, 2004.
35. Діба Ю. Українські храми-ротонди X – першої половини XIV століть: Навч. посібник. Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2005. 108 с.
36. Иоаннисян О.М. Храмы-ротонды в Древней Руси // Иерусалим в русской культуре. М., 1994. С. 100-141.
37. Котигоршко В., Мойжес В., Щербей К. Розкопки багатшарового поселення в Ужгороді-Горянах // Археологічні дослідження в Україні 2009. Київ-Луцьк, 2010. С. 224-225.
38. Могитич І. Нариси архітектури української церкви. Львів: [б. в.], 1995. 48 с. : іл.
39. Могитич І. Стародавні церкви України VII-XIV ст. // Dzieje Podkarpacka. Krosno, 2001. V. С. 301-328.
40. Мойжес В. Исследование многослойного поселения Ужгород-Горяны в 2012 году // Карпатика. Ужгород, 2012. Вип. 41. С. 85-93.
41. Мойжес В. Дослідження багатшарового поселення в Ужгороді-Горянах // Археологічні дослідження в Україні 2012. Київ-Луцьк, 2013. С. 168-169.
42. Мойжес В. Дослідження багатшарового поселення Ужгород-Горяни в 2013 р. // Археологічні дослідження в Україні 2013. Київ, 2014. С. 133-134.
43. Мойжес В. Результати досліджень багатшарової пам'ятки Ужгород-Горяни (ур.Ротонда) у 2013-2014 рр. // Карпатика. Ужгород, 2014. Вип. 43. С. 193-209.
44. Мойжес В. Дослідження багатшарової пам'ятки Ужгород-Горяни // Археологічні дослідження в Україні 2014. Київ, 2015. С. 44-45.
45. Мойжес В.В. Дослідження Горянської ротонди // Археологічні дослідження в Україні 2016. Київ, 2018. С. 34-35.
46. Мойжес В.В. Дослідження Мужіївської середньовічної церкви // Археологічні дослідження в Україні 2016. Київ, 2018. С. 36-37.
47. Мойжес В.В. Середньовічна церква в Паладь-Комарівцях // Археологія, етнологія та охорона культурної спадщини Південно-Східної Європи : збірка наукових робіт присвячена 25-річчю кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2018. С. 452-460.
48. Пеняк П. Археологічні дослідження в околицях Горянської ротонди // Княжа доба: історія і культура. Львів, 2011. Вип. 4. С. 43-64.
49. Пеняк С.І., Пеняк П.С. Городища Закарпаття // Еволюція розвитку слов'янських градів VIII–XIV ст. у передгір'ї Карпат і Татр. Тези доповідей та повідомлень. Львів, 1994. С. 15-16.
50. Поп Д. Церковная архитектура Подкарпатской Руси. Ужгород, 2009. 195 с.
51. Прохненко І., Мойжес В. Горянское городище // Carpatica-Карпатика. Ужгород, 2008. Вип.37. С. 182-185.
52. Прохненко І., Мойжес В., Щербей К. Раскопки многослойного поселения в Ужгороде-Горянах // Карпатика. Ужгород, 2009. Вип.38. С. 210-219.
53. Прохненко І., Гомоляк Е., Мойжес В. Результати дослідження замків Закарпаття // Satu Mare. Studii și comunicări. Seria arheologie. Satu Mare, 2011. XXVII/I. С. 187-234.

References

1. Aestimatio 1691. A Drugeth család férfi ágon való kihalása után a fiscusra szállt birtok / HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 115. No. 022. https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc115_no022 (дата звернення 4.11.2018). (in Hungarian).
2. Anonymus. Gesta Hungarorum / Pais Dezső fordításában. Budapest: Magyar Helikon, 1977. 172 old. (in Hungarian).
3. Barteková A. Kostol sv.Štefana v Nitre-Párovciach // Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Musaica. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014. XXVIII. S. 163-189. (in Slovak).
4. Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C.C. Monede și banknote românești. – București: Sport-Turism, 1977. 429 s. (in Romanian).
5. Csikvári A. Ungvár és Ung vármegye. Budapest: A vármegyei szociográfia kiadó hivatala, 1941. Old. 39. (in Hungarian).
6. Čurný M., Šimčík P., Bielich M. Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku I // Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. Nitra, 2013. S. 85-102. (in Slovak).
7. Čurný M., Šimčík P. Nálezy fajok zo 17. – 19. storočia na Kapušianskom, Šarišskom a Uhroveckom hrade z výskumov archeologickej spoločnosti Triglav // História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku II. Levice, 2016. S. 144-154. (in Slovak).
8. Čurný M., Šimčík P. Fajky z Rožňavy // História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku II. Levice, 2016. S. 155–172. (in Slovak).
9. Fábíán L., Pintye G. Csenger. Történelmi és kulturális kalauz (A Cultural and Historical Guide). Satu Mare, 2008. 76 old. (in Hungarian).
10. Gervers-Molnár V. A középkori Magyarország rotundái. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. 96 old. (in Hungarian).
11. Goš V. Loštice – Město středověkých hrnčífů. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007. 126 s. (in Czech).
12. Goš V., Novák J. Počátky výroby loštické keramiky // Archeologické rozhledy. Praha, 1978. XXVIII, 5. S. 399-404. (in Czech).
13. Györfi Z. Középkori tarajos sarkantyúk Erdélyben. (13. – 14. század) // Dolgozatok. 2006. I/XI. Old. 99-129. (in Hungarian).
14. Huszár L. Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München: Battenberg, 1979. 366 s. (in German).
15. Jakab A., Jankovics N. A nagyhalászi Pusztatemplom // Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza, 2008. L. Old. 307-356. (in Hungarian).
16. Koóšová P. Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostroh z uzemia Slovenska (12.– 15. Storočie) // Archaeologia historica. Brno, 2004. 29. S. 523-547. (in Slovak).
17. Koóšová P. Ku klasifikácii neskorostredovekých a včasnovekých ostroh z územia Slovenska // Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Musaica. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. XXV. S. 257-276. (in Slovak).
18. Kopicki E. Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Teksty. Część 1. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 1995. 315 s. (in Polish).
19. Kopicki E. Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Tablice. Część 1. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 1995. 397 s. (in Polish).
20. Kozák K. Tégylából épített körtemplomaink és centrális kápolnáink a XII-XIII. században // A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, 1976. 77/1. Old. 49-89. (in Hungarian).
21. Költő L., Dobó B. Egy 15–16. századi veretes öv restaurálása és rekonstrukciója // Somogyi Múzeumok Közleményei. Kaposvár, 2004. 16. Old. 237-256. (in Hungarian).
22. Lángi J. A gerényi (Gorjany) görögkatolikus templom falképei // Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Nyíregyháza, 2013. Old. 61-74. (in Hungarian).
23. Lovag S.Z., Németh A. A tolnai XVI. századi kincslelet // Folia Archaeologica. Budapest, 1974. XXV. Old. 219-246. (in Hungarian).
24. Lovag Z. Árpád-kori pecsétgyűrűk // Folia Archaeologica. Budapest, 1980. XXXI. Old. 221-238. (in Hungarian).
25. Mojszesz V. A kismuzsalyi középkori romtemplom // Várak, kastélyok, templomok. Műhely. Pécs, 2016. Old.107-109. (in Hungarian).
26. Mojszesz V. A Palágykomoróci református templom // Várak, kastélyok, templomok. Műhely. Kőkény, 2017. Old. 106-109. (in Hungarian).
27. Mojszesz V. A Gerényi körtemplom // Várak, kastélyok, templomok. Műhely. Pécs, 2018. Old.67-69. (in Hungarian).
28. Némethi I. Descoperiri arheologice din hotarul orașului Care (jud. Satu Mare) // Satu Mare studii și comunicări. Satu Mare, 1981-1982. V-VI. S. 167-183. (in Romanian).
29. Prohnenko I., Mojszesz V., Zsilenko M. Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása // A nyíregyházi Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza, 2013. LV. Old. 203-250. (in Hungarian).
30. Prohnenko I., Zhylenko M., Moizhes V. Korolevo castle of Nyaláb // Archaeologia historica. Brno, 2016. 41/1. P. 273-299. (in English).
31. Réthy L. Corpus Nummorum Hungariae II. Veguesházi királyok kora. Budapest, 1907. 45 p., 28 tbl. (in Hungarian).
32. Slivka M., Vallašek A. Hradý a hrady na východnom Slovensku. Košice: Východoslovenské vyd-vo, 1991. 271 s. (in Slovak).
33. Szakács B. Z., Gerényi (Gorjany), görögkatolikus templom // Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Nyíregyháza, 2013. Old. 52-60. (in Hungarian).
34. Uličný M. Prameny východoslovenskej keramiky v 13. - 17. storočí (na poklade analýzy keramického fondu z hradu Šariš). Dizertačná práca. Prešov, 2004. (in Slovak).
35. Dyba Ju. Ukrajinjski hramy-rotundy X – pershoji polovyny XIV stoliti: Navch. posibnyk. – Ljviv: Vydavnyctvo Nacionalnogo universytetu "Lvivska politehnika", 2005. 108 s. (in Ukrainian).
36. Ioannisjan O.M. Hramy-rotundy v Drevnej Rusi // Ierusalim v ruskoj kul'ture. M., 1994. S. 100-141. (in Russian).
37. Kotyghorshko V., Moizhes V., Shherbej K. Rozkopky baghatosharovogho poselennja v Uzhhorodi-Ghorianah // Arkheologichni doslidzhennja v Ukrajiní 2009. Kyjiv-Lucjk, 2010. S. 224-225. (in Ukrainian).
38. Moghytych I. Narysy arkhitektury ukrajinskojji cerkvy. Ljviv: [b. v.], 1995. 48 s. : il. (in Ukrainian).
39. Moghytych I. Starodavni cerkvy Ukrajiní VII-XIV st. // Dzieje Podkarpacia. Krosno, 2001. V. S. 301-328. (in Ukrainian).
40. Moizhes V. Issledovanie mnogoslonojgo poselennja Uzhhorod-Gorjany v 2012 godu // Carpatika. Uzhhorod, 2012. Vip. 41. S. 85-93. (in Russian).
41. Moizhes V. Doslidzhennja baghatosharovogho poselennja v Uzhhorodi-Ghorianah // Arkheologichni doslidzhennja v Ukrajiní 2012. Kyjiv-Luck, 2013. S. 168-169. (in Ukrainian).

42. Moizhes V. Doslidzhennja baghatosharovogho poselennja Uzhhorod-Ghorianny v 2013 r. // *Arkheologhichni doslidzhennja v Ukrajinі 2013*. Kyjiv, 2014. S. 133-134. (in Ukrainian).
43. Moizhes V. Rezul'taty doslidzhenj baghatosharovoji pam'jatky Uzhhorod-Ghorianny (ur.Rotonda) u 2013-2014 rr. // *Carpatica*. Uzhhorod, 2014. Vyp. 43. S. 193-209. (in Ukrainian).
44. Moizhes V. Doslidzhennja baghatosharovoji pam'jatky Uzhhorod-Ghorianny // *Arkheologhichni doslidzhennja v Ukrajinі 2014*. Kyjiv, 2015. S. 44-45. (in Ukrainian).
45. Moizhes V.V. Doslidzhennja Ghorianskoji rotundy // *Arkheologhichni doslidzhennja v Ukrajinі 2016*. Kyjiv, 2018. S. 34-35. (in Ukrainian).
46. Moizhes V.V. Doslidzhennja Muzhijivskoji serednjovichnoji cerkvy // *Arkheologhichni doslidzhennja v Ukrajinі 2016*. Kyjiv, 2018. S. 36-37. (in Ukrainian).
47. Moizhes V.V. Serednjovichna cerkva v Paladj-Komarivcakh // *Arkheologhija, etnologhija ta okhorona kul'turnoju spadshhyny Pivdenno-Skhidnoji Jevropy : zbirka naukovykh robit prysvjachena 25-richchju kafedry arkheologhiji ta etnologhiji Ukrajinі Odes'kogho nacional'nogho universytetu imeni I.I. Mechnykova*. Odesa: Odes'kij nacional'nyj universytet imeni I.I. Mechnykova, 2018. S. 452-460. (in Ukrainian).
48. Penjak P. *Arkheologhichni doslidzhennja v okolycjakh Ghorianskoji rotundy // Knjazha doba: istorija i kul'tura*. Lviv, 2011. Vyp. 4. S. 43-64. (in Ukrainian).
49. Penjak S.I., Penjak P.S. *Ghorodyshha Zakarpattja // Evolucija rozvytku slov'janskykh ghradiv VIII–XIV st. u peredghir'ji Karpat i Tatr. Tezy dopovidej ta povidomlenj*. Lviv, 1994. S. 15-16. (in Ukrainian).
50. Pop D. *Cerkovnaja arkhitektura Podkarpatskoj Rusy*. Uzhhorod, 2009. 195 s. (in Russian).
51. Prohnenko I., Moizhes V. *Gorianskoe gorodishhe // Carpatica-Carpatica*. Uzhhorod, 2008. Vip.37. S. 182-185. (in Russian).
52. Prohnenko I., Moizhes V., Shherbej K. *Raskopki mnogosljednogo poselennja v Uzhgorode-Gorianah // Carpatica*. Uzhhorod, 2009. Vip.38. S. 210-219. (in Russian).
53. Prohnenko I., Gomoljak E., Moizhes V. *Rezul'taty issledovanija zamkov Zakarpat'ja // Satu Mare. Studii și comunicări. Seria arheologie*. Satu Mare, 2011. XXVII/I. S. 187-234. (in Russian).

SUMMARY

ARCHEOLOGICAL STUDY OF THE ROTUNDA OF HORIANY

V. Moizhes (Uzhhorod)

The research of the monuments in the eastern suburbs of Uzhhorod in the Rotunda tract of Horianny region was one of the most important solutions to the cardinal questions in the Middle Ages History of the Carpathian region. This territory has been defined in the Scientific History as a possible place of localization of the Slavonic fortified settlement – Ung. This hypothesis is based on the existence of the rotunda which is the oldest stony sacral building in Transcarpathia. The scientists don't know exactly the date of its foundation. The assumption of the rotunda's age is waving from the 10th to the 13th centuries. Unfortunately, the scientists don't have any true, written data about the time of the church's erection. In this case, the archaeological materials can be the basic ones to define the time of rotunda's building and the kinds of people's activities around the rotunda in the following periods. The lack of the published materials of the previous investigations of the rotunda and the necessity to specify their chronology and stratigraphy of the monument induced the archaeological expedition of Uzhhorod National University to begin the excavations in the rotunda's surroundings. The area of about 700 m² has been investigated during seven years (2007-2009, 2012-2014 and 2016) (fig. 3), the most part of which is situated at the church (fig. 4). As a result, a valuable collection of findings of the Middle Ages and the Modern period has been collected. The analysis of these materials shows that the erection of the rotunda of Horianny could be dated not early than the end of the 13th century or the first years of the 14th century. At that time Uzhanshchyna was under the rule of the Aba dynasty (1279-1317). A cemetery was laid out at the church's walls where people had been buried till the end of the 17th century. Eventually the church began to play more important role. As a result, the rectangular Gothic nave was attached to the rotunda in the middle of the 15th century. Thus, it became the altar part of the cathedral. At the same time the stone walls and a small rectangular construction were being built, the foundation of which had been found from the eastern side of the church (fig. 4). We could suppose surely that these architect changes were connected with the activity of the noble Drugeths dynasty who were the owners of Uzhanshchyna at that time. Their fortified palace was stranding not far from the rotunda (80 meters in the south east from the church). The walls surrounding the church were destroyed at the end of the 17th century. Later, the sacristy was added to the church at the beginning of the 18th century. It is one of the latest annexes of this monument. During the restoration its eastern wall was crashed and a new one was erected nearer the nave in 1912 (fig. 4). Only due to these works the church has got a modern look.

Keywords: the Rotunda of Horianny, archeological studies, nave, sacristy, foundations, archeological finds.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Ужгород-Горяни. Ротонда (церква Покрова Пресвятої Богородиці). Вид з сходу.
Fig.1. Uzhhorod-Horiany. Rotunda (the Church of the Protection of the Theotokos). View from the east.

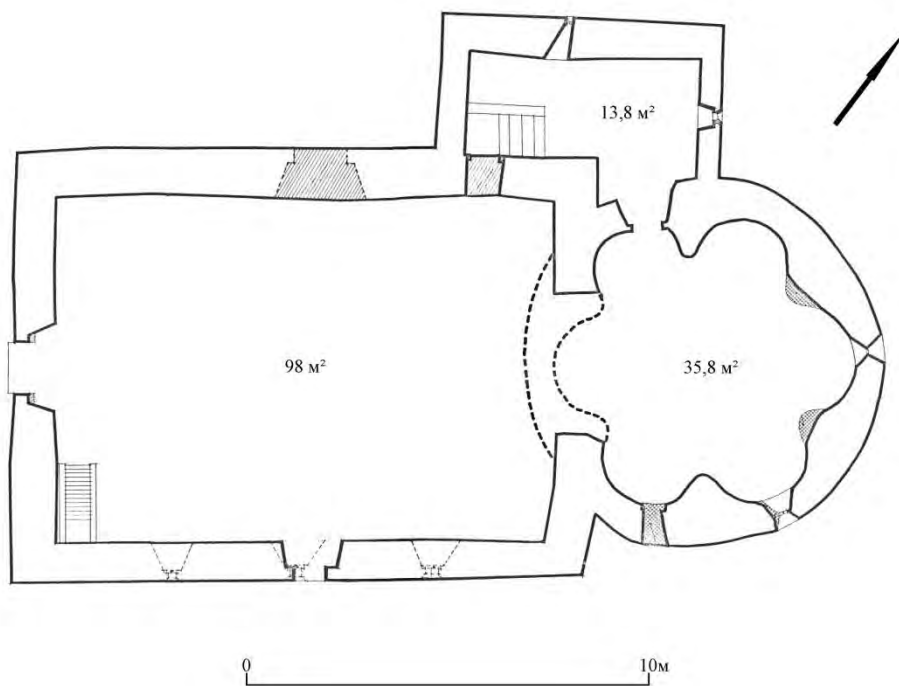

Рис. 2. Ужгород-Горяни. План церкви Покрова Пресвятої Богородиці.
Fig.2. Uzhhorod-Horiany. The plan of the Church of the Protection of the Theotokos.

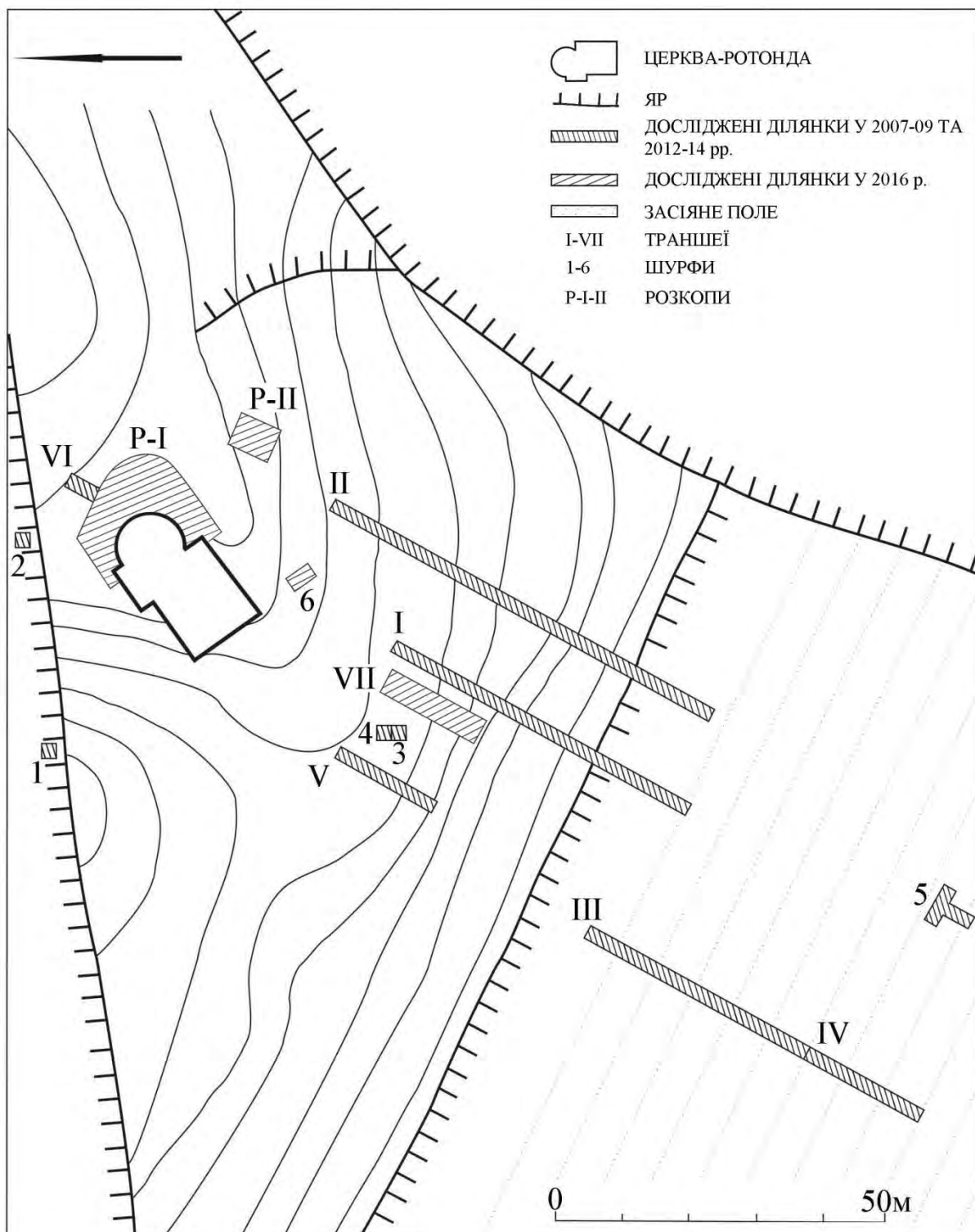

Рис. 3. Ужгород-Горяни. План урочища Ротонда та дослідженої площі археологічною експедицією Ужгородського національного університету.
 Fig.3. Uzhhorod-Horiany. The plan of the tract of Rotunda and the area studied by archeological expedition of Uzhhorod National University.

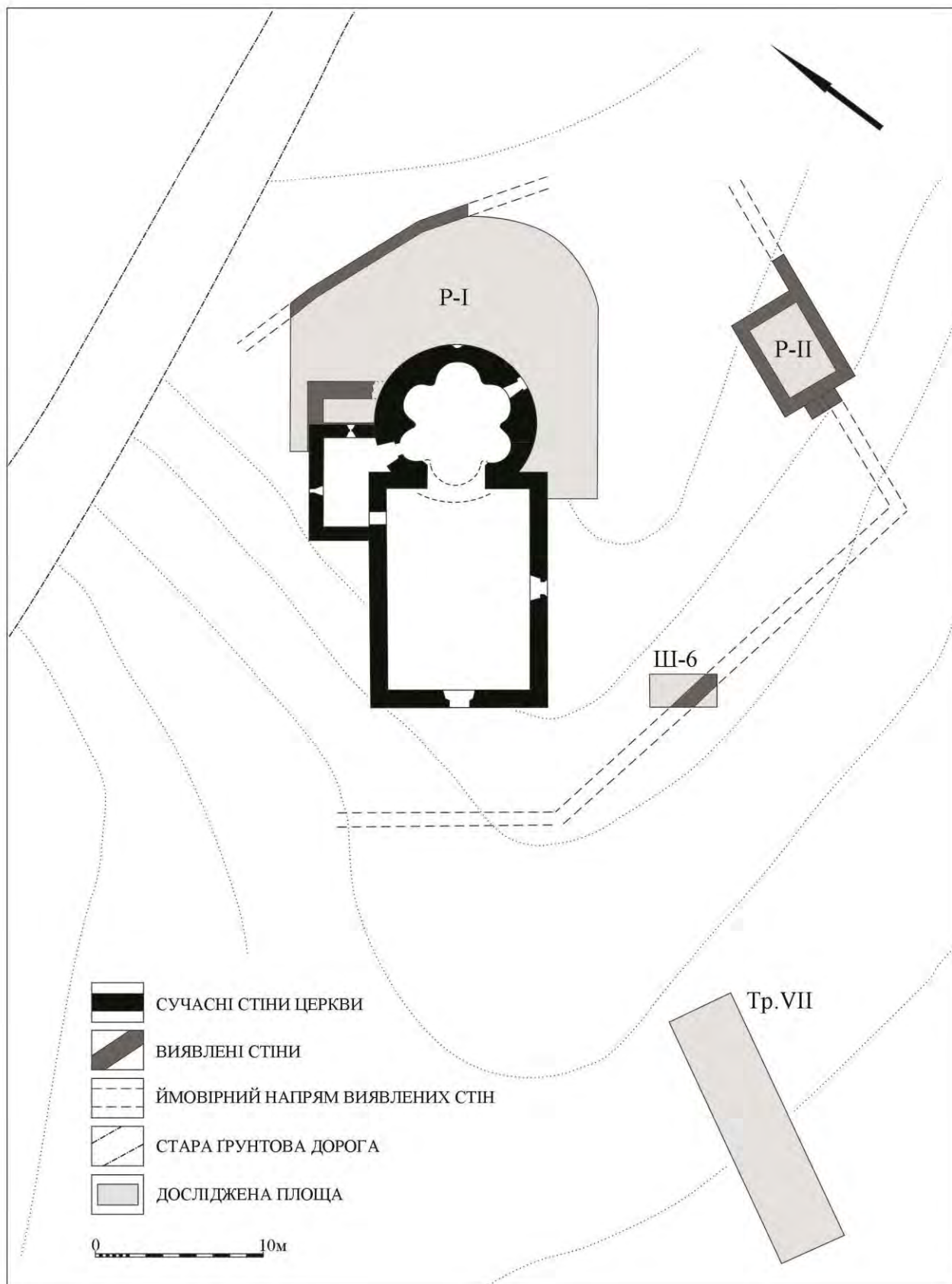

Рис. 4. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). План церкви та дослідженої площі у 2016 році.
Fig.4. Uzhhorod-Horiany (tract of Rotunda). The plan of the church and the area studied in 2016.

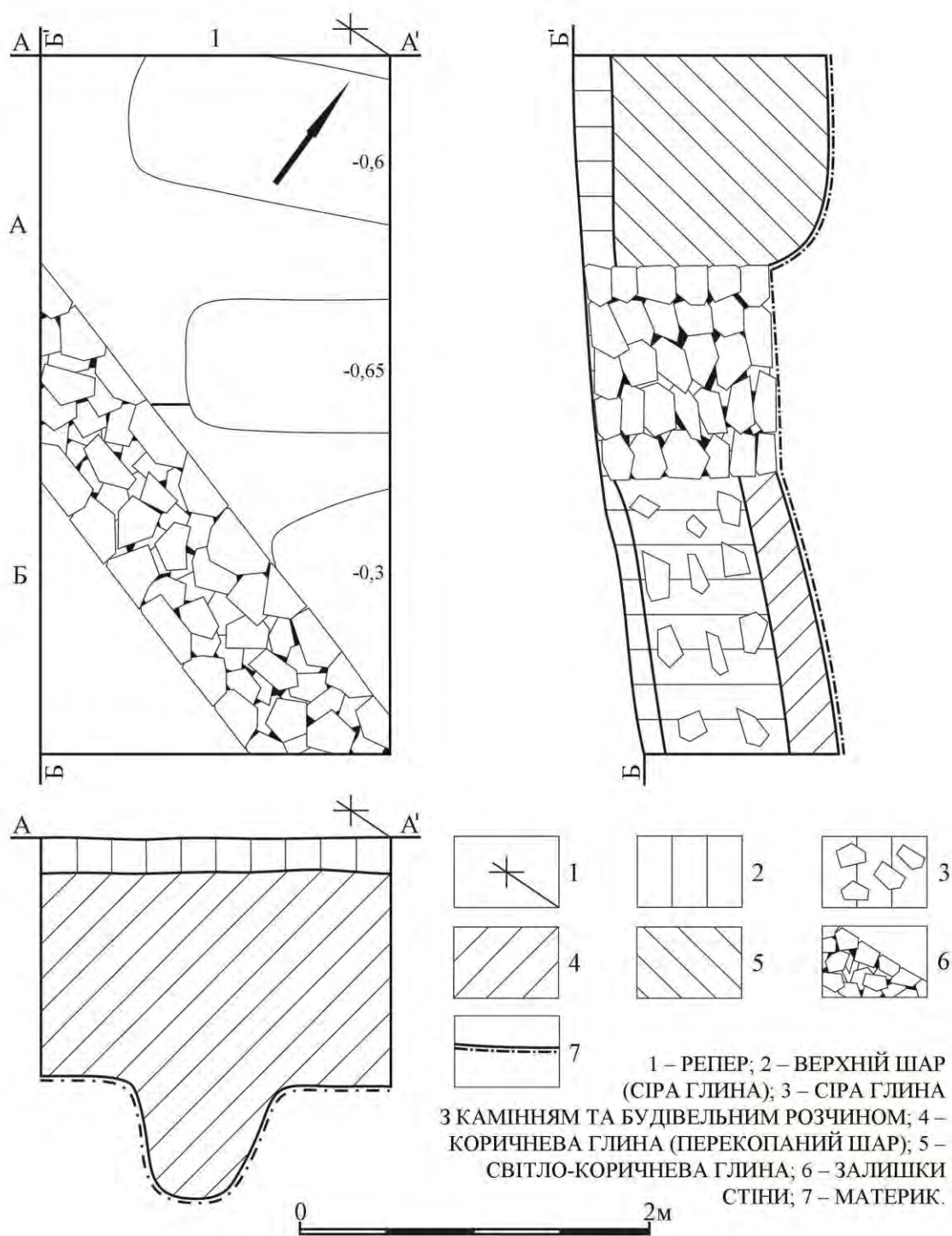
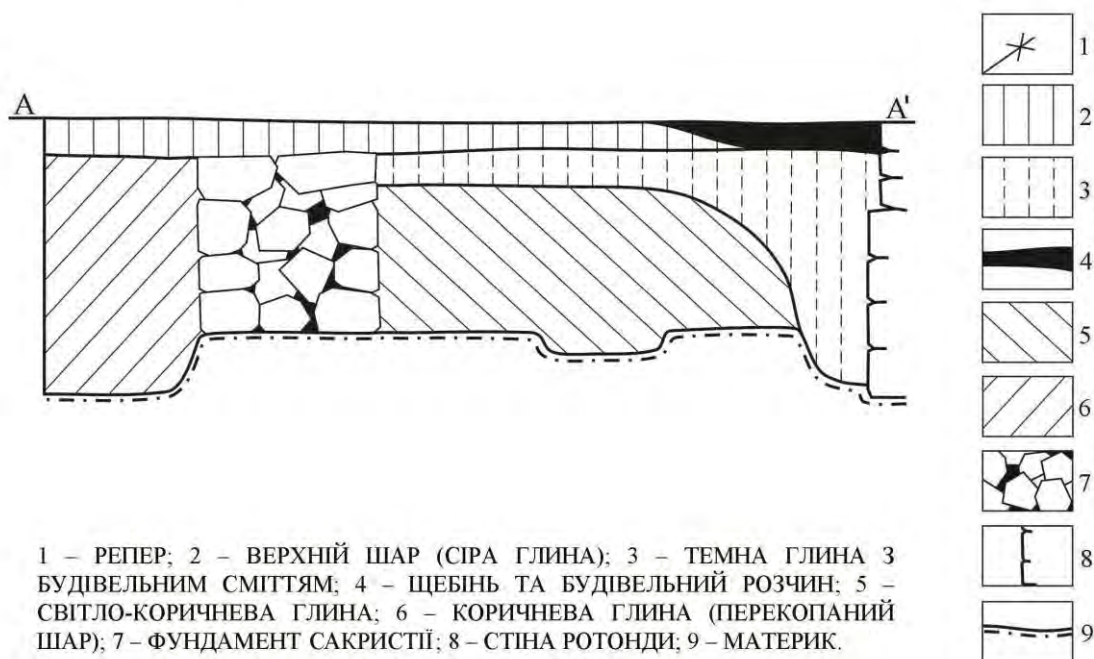
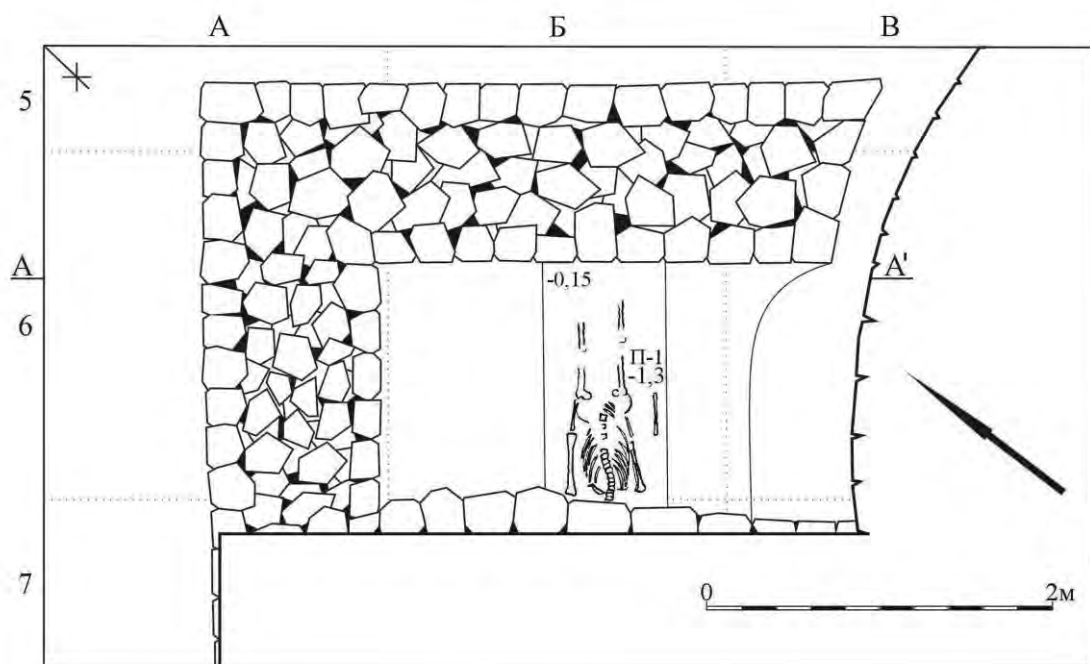
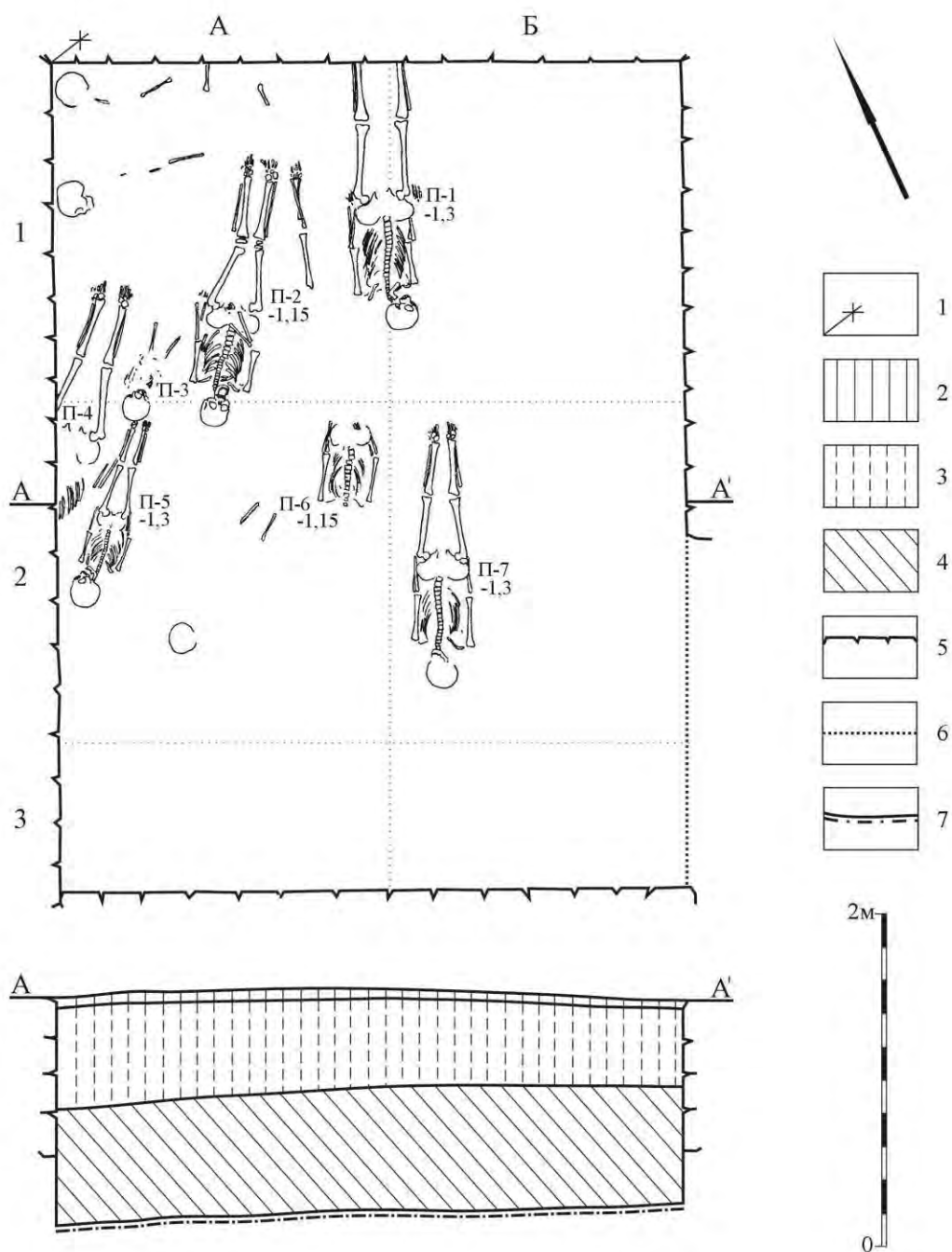

Рис. 5. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). План та розрізи шурфу 6.
 Fig.5. Uzhhorod-Horjany (tract of Rotunda). The plan and profiles of the pit 6.

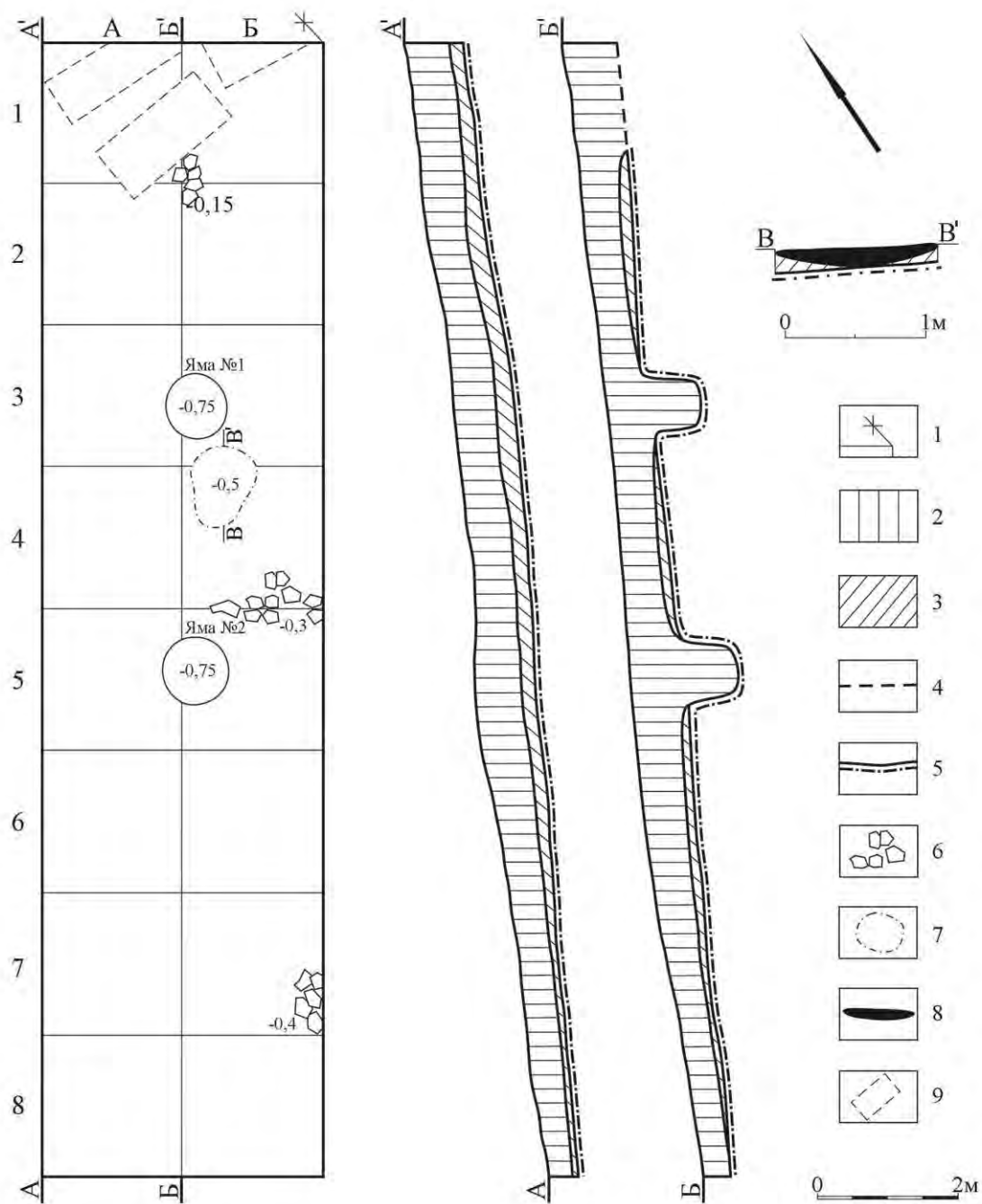
1 – РЕПЕР; 2 – ВЕРХНІЙ ШАР (СІРА ГЛИНА); 3 – ТЕМНА ГЛИНА З БУДІВЕЛЬНИМ СМІТТЯМ; 4 – ЩЕБІНЬ ТА БУДІВЕЛЬНИЙ РОЗЧИН; 5 – СВІТЛО-КОРИЧНЕВА ГЛИНА; 6 – КОРИЧНЕВА ГЛИНА (ПЕРЕКОПАНИЙ ШАР); 7 – ФУНДАМЕНТ САКРИСТІЇ; 8 – СТІНА РОТОНДИ; 9 – МАТЕРИК.

Рис. 6. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Частина плану та розріз розкопу I.
 Fig. 6. Uzhhorod-Horiany (tract of Rotunda). A part of the plan and profile of the excavation site I.

1 – РЕПЕР; 2 – ВЕРХНІЙ ШАР (ДЕРН); 3 – ШАР ЛЮДСЬКИХ КІСТОК З КАМІННЯМ ТА БУДІВЕЛЬНИМ РОЗЧИНОМ; 4 – СВІТЛО-КОРИЧНЕВА ГЛИНА; 5 – КОНТУРИ ФУНДАМЕНТУ СПОРУДИ; 6 – ЗРУЙНОВАНА ЧАСТИНА ФУНДАМЕНТУ; 7 – МАТЕРИК.

Рис. 7. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). План та розріз розкопу II.
 Fig.7. Uzhhorod-Horiany (tract of Rotunda). The plan and profile of the excavation site II.

1 – РЕПЕР; 2 – ВЕРХНІЙ ШАР (СВІТЛО-КОРИЧНЕВА ГЛИНА); 3 – НИЖНІЙ ШАР (ЖОВТУВАТА ГЛИНА); 4 – МАТЕРИК ПОШКОДЖЕНИЙ ПОХОВАННЯМИ; 5 – МАТЕРИК; 6 – КАМІННЯ; 7 – КОНТУРИ ОБПАЛЕНІСТЬ; 8 – ШАР ОБПАЛЕНОСТІ; 9 – КОНТУРИ МОГИЛ.

Рис. 8. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). План та розрізи траншеї VII.
 Fig.8. Uzhhorod-Horiany (tract of Rotunda). The plan and profile of the trench VII.

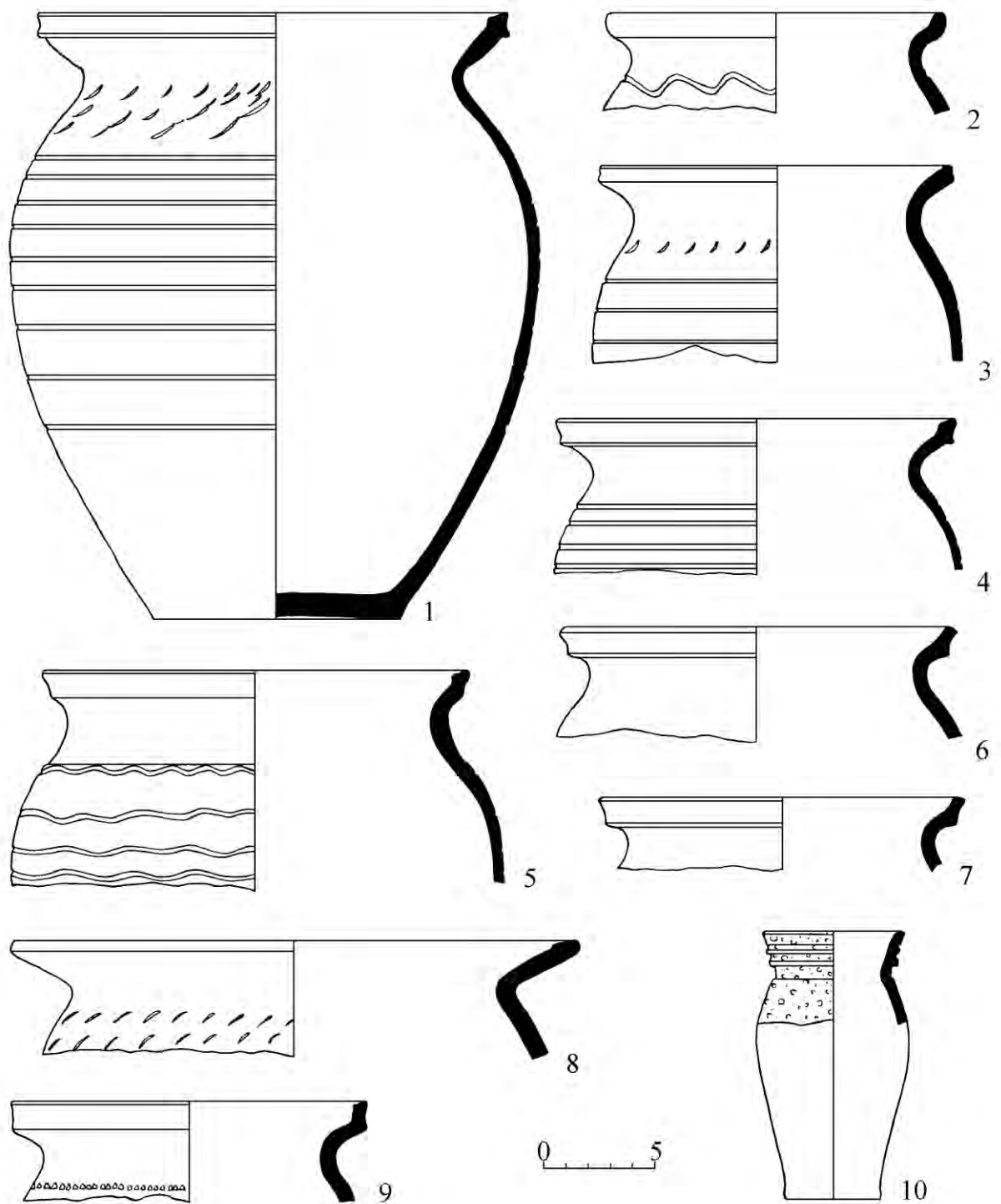

Рис. 9. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Середньовічна кераміка.
Fig.9. Uzhhorod-Horany. The Middle Ages ceramics.

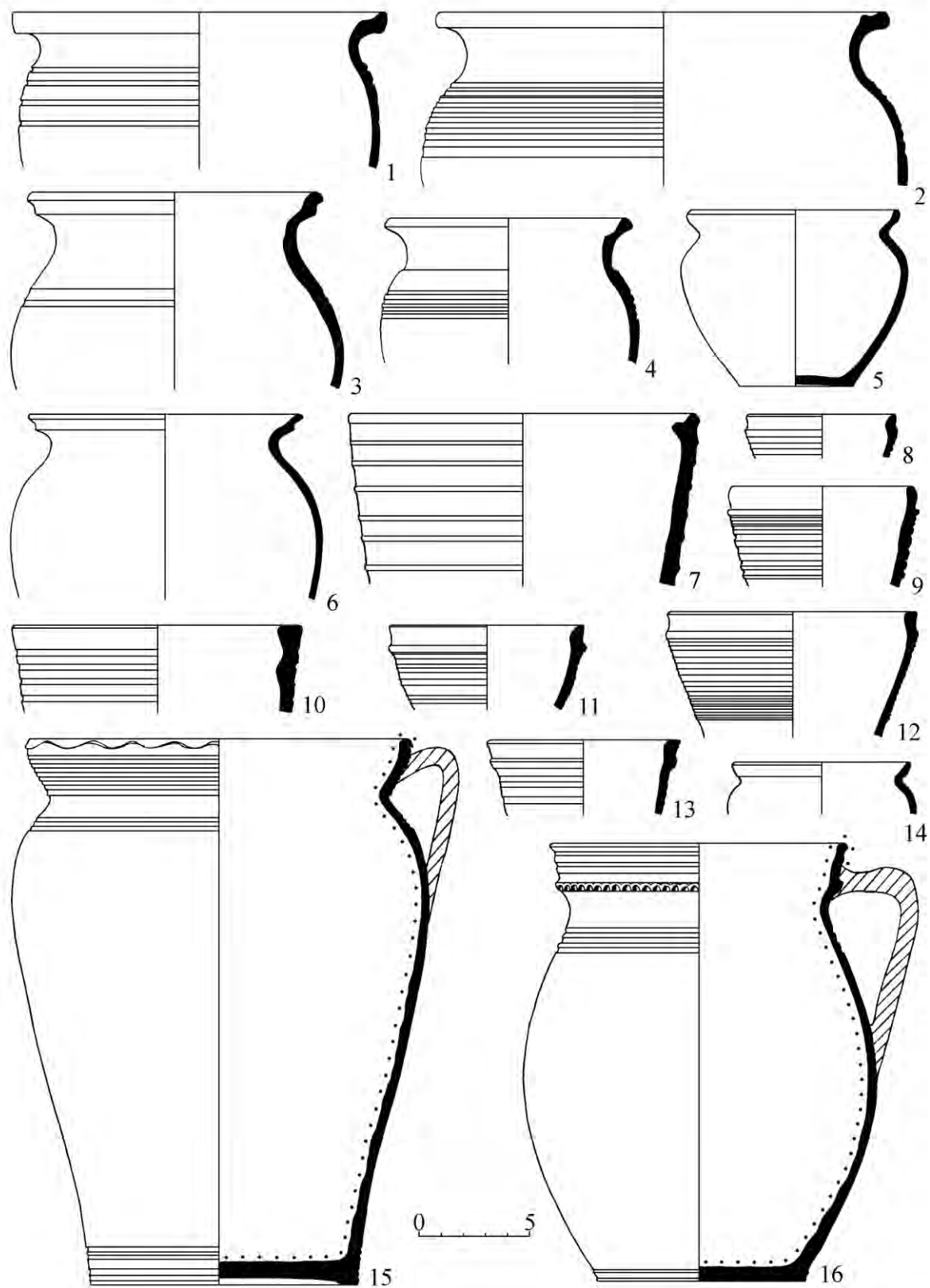

Рис. 10. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Ранньомодерна кераміка.
Fig.10. Uzhhorod-Horjany. The Early Modern ceramics.

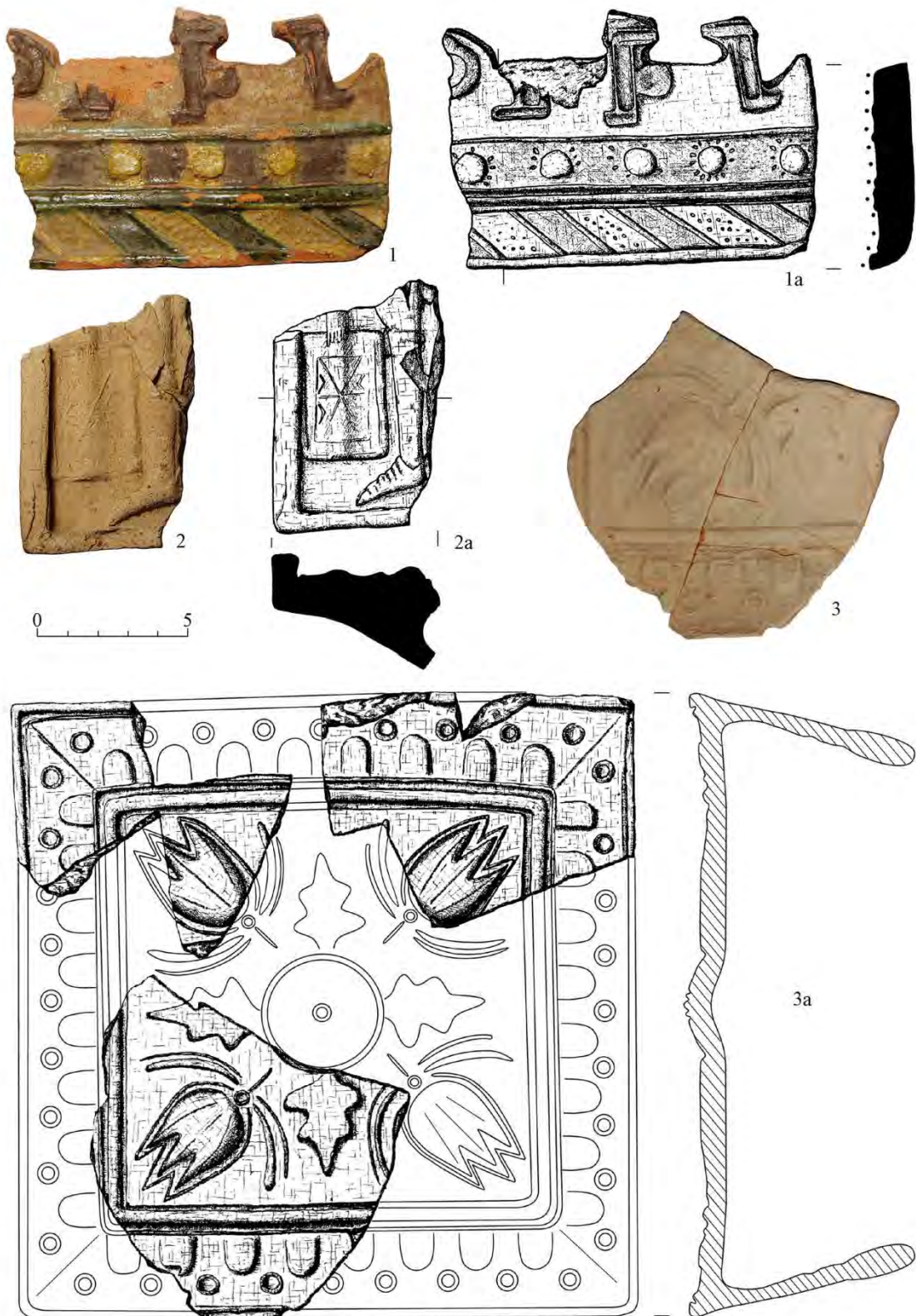

Рис. 11. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Кахлі.
Fig.11. Uzhhorod-Horiany. Tiles.

Рис. 12. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Індивідуальні знахідки.
Fig.12. Uzhhorod-Horiany. Individual findings.

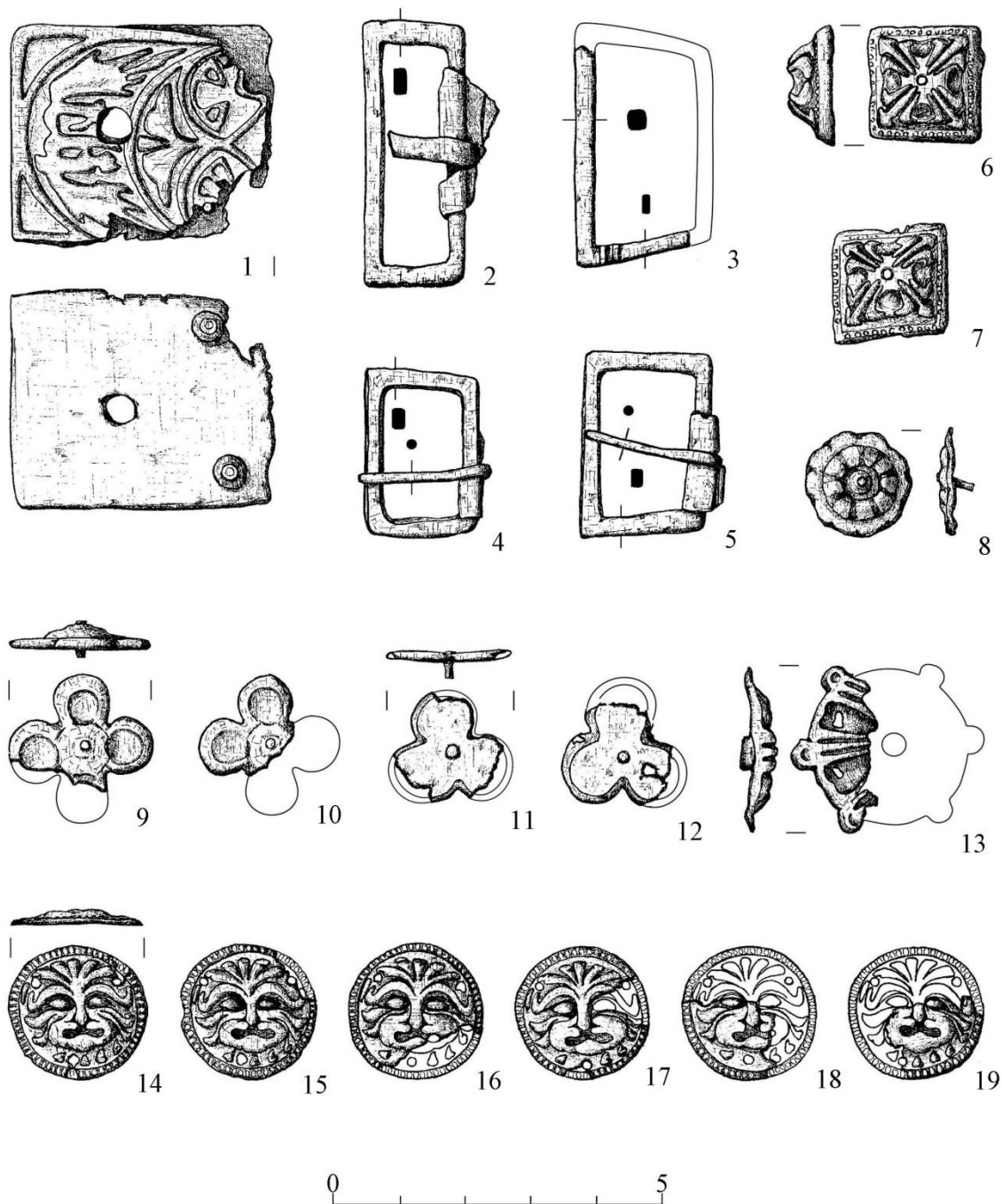

Рис. 13. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Деталі поясної гарнітури.
Fig.13. Uzhhorod-Horiany. The details of the belt typeface.

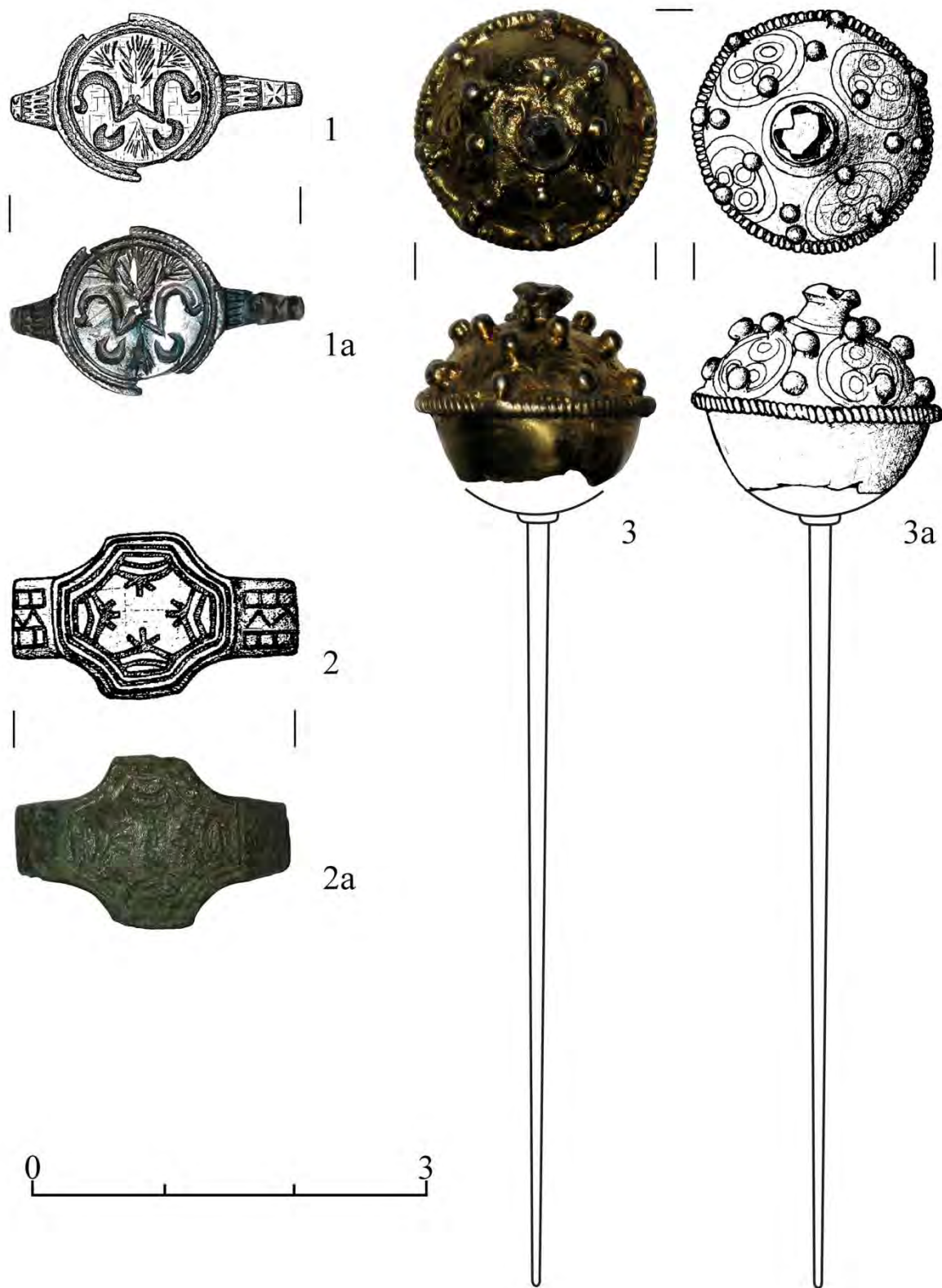

Рис. 14. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Прикраси (персні та шпилька).
Fig.14. Uzhhorod-Horiany. Jewellery (rings and a hairpin).

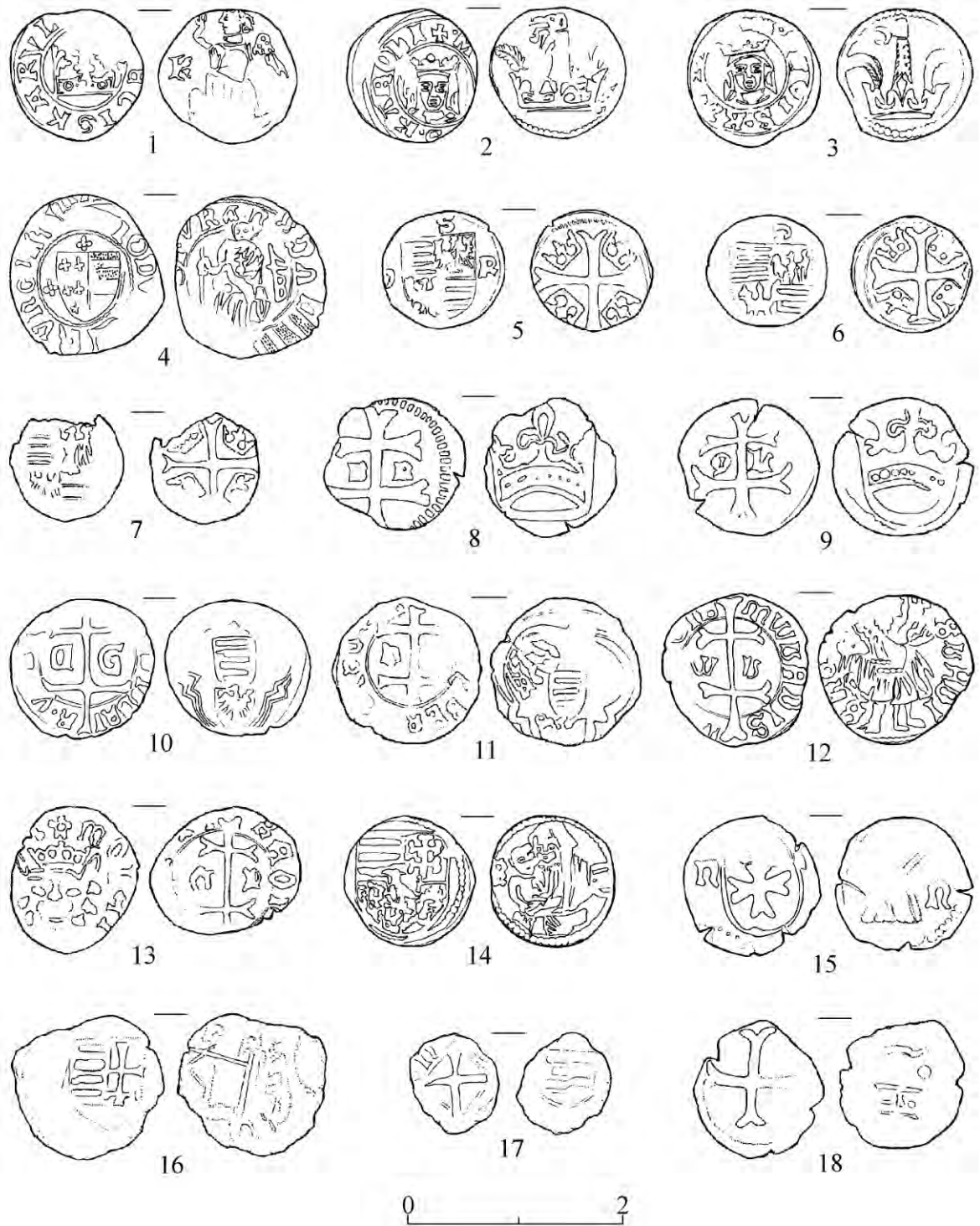

Рис. 15. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Монети.
Fig.15. Uzhhorod-Horiany. Coins.

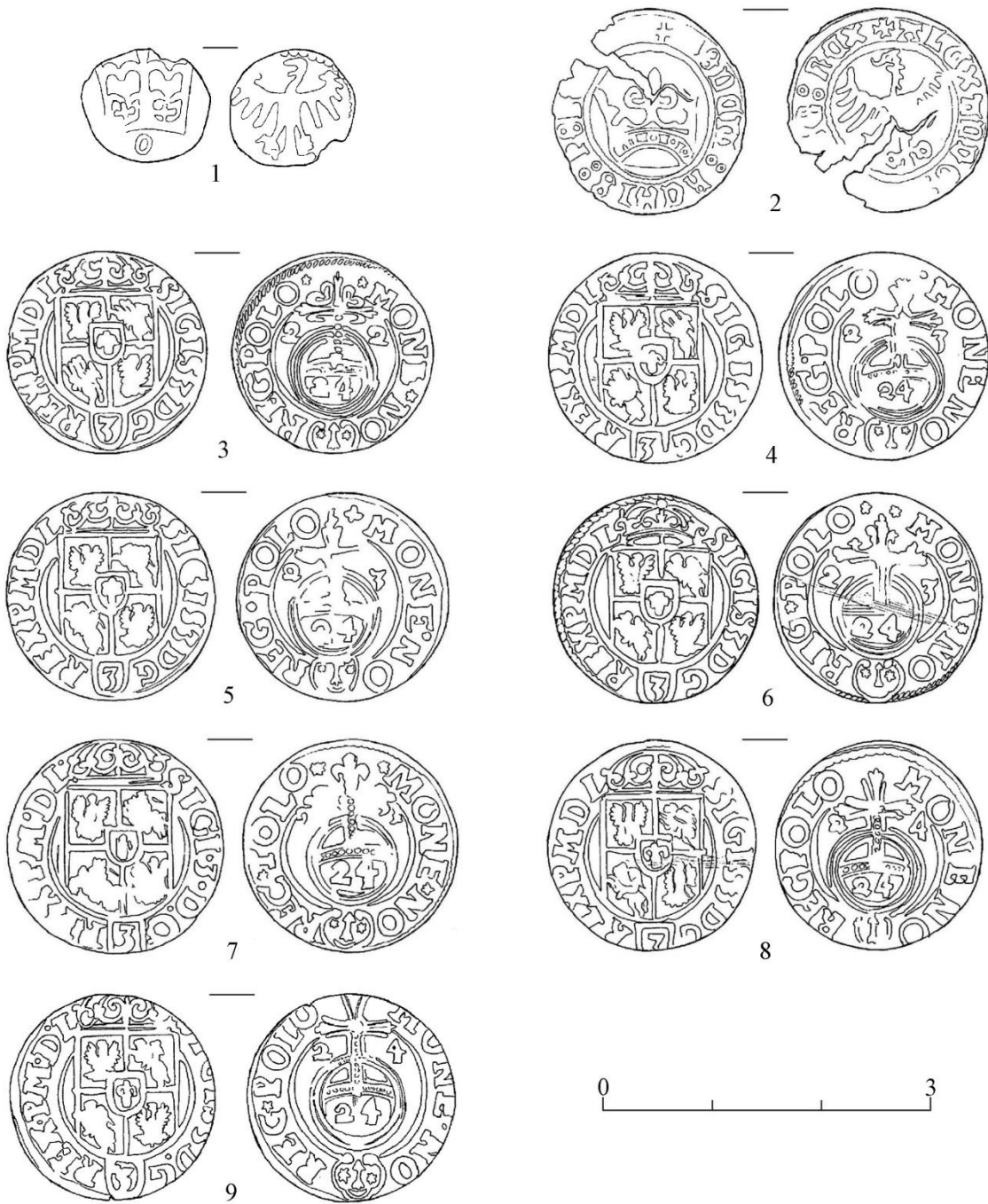

Рис. 16. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Монети.

Fig.16. Uzhhorod-Horiany. Coins.

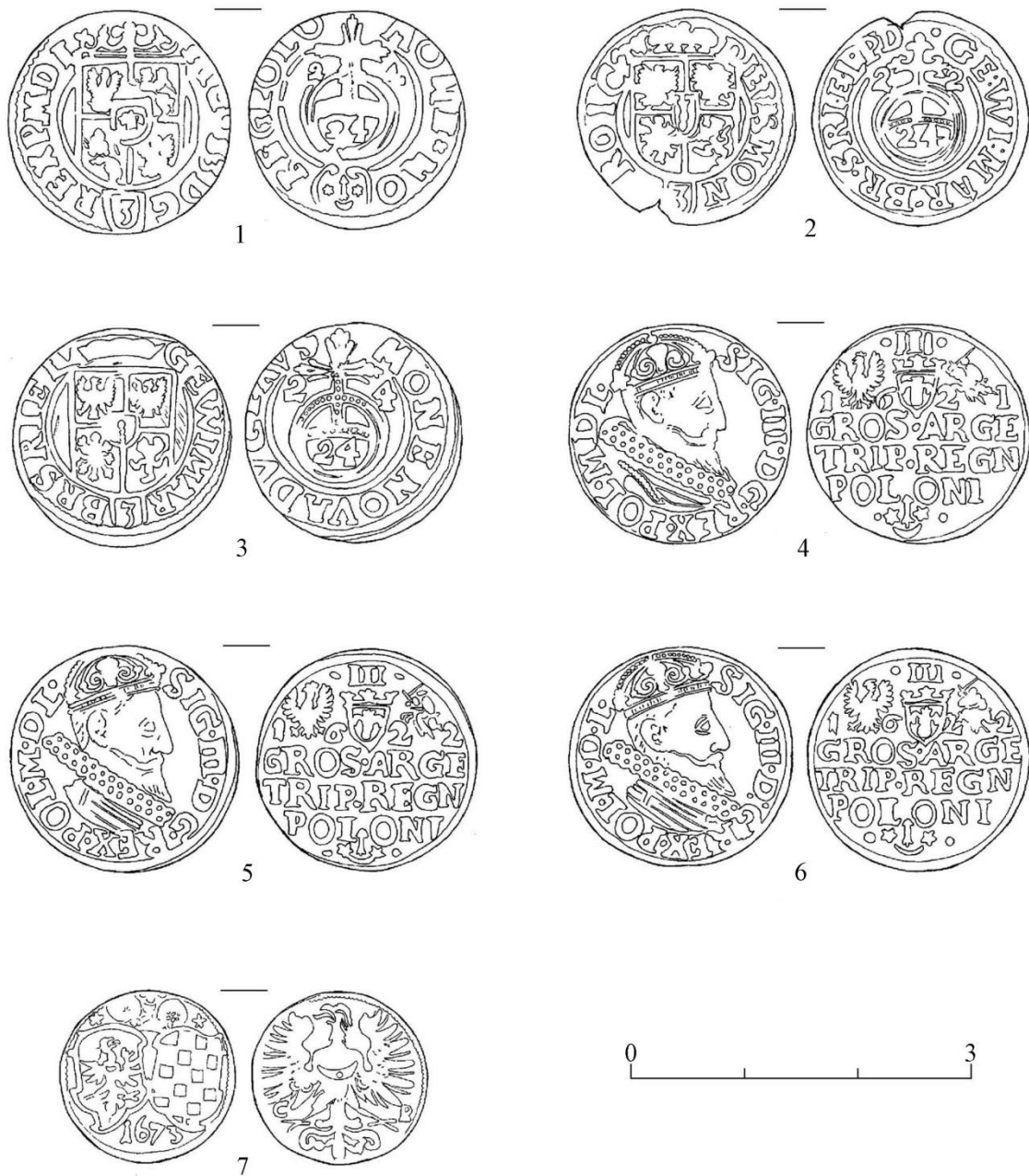

Рис. 17. Ужгород-Горяни (урочище Ротонда). Монети.
Fig.17. Uzhhorod-Horiany. Coins.